

Middeleeuwse inpolderingen en bedijkingen van het Zwin (*)

door Dr. A.E. VERHULST

Tijdens de jongste jaren heeft het bodemkundig onderzoek zeer veel bijgedragen tot de kennis van het ontstaan en de evolutie van het Zwin ⁽¹⁾. Vele opvattingen, die als algemeen geldend werden aanvaard, zijn hierdoor omvergeworpen. Het gevolg daarvan is dat er tegenwoordig t.a.v. de geschiedenis van het Zwin enige onzekerheid heerst.

De bodemkundigen die zich met de geschiedenis van het Zwin hebben ingelaten, begingen immers op hun beurt vergissingen wanneer zij poogden de resultaten van het bodemkundig onderzoek historisch te interpreteren. Het is met deze bijdrage onze bedoeling te trachten t.a.v. sommige punten uit de geschiedenis van het Zwin opnieuw enige klaarheid te scheppen.

Eerst en vooral moest met klem het onderscheid vermeld worden dat bestaat tussen het Zwin, de golf die het middeleeuwse eiland Kadzand scheidde van het vasteland, — en het « eigenlijke » Zwin, de bekende middeleeuwse zee-arm naar Damme. De Zwin-golf bij Kadzand ontstond waarschijnlijk tijdens de vroege middeleeuwen, ten gevolge van de zeer bekende Duinkerken-II of vroegmiddeleeuwse transgressie, die van de 4^e tot de 8^e eeuw de gehele Vlaamse kust-

(*) Onze dank gaat naar dhr. A. De Schamphelaere, gehecht aan het Seminarie voor Menselijke Aardrijkskunde van de Rijksuniversiteit te Gent (Dir.: Prof. Dr. M.E. Dumont), die de bij dit artikel gevoegde schetskaart voor ons in het net overtekende; naar Dr. J. Ameryckx, van het Centrum voor Bodemkartering te Gent (Dir.: Prof. Dr. R. Tavernier), die ons in vele opzichten zeer behulpzaam was; naar het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, dat ons de vergroting bezorgde van een deel van de kaart van het Brugse Vrije door P. Pourbus, welke hier wordt gereproduceerd.

(1) J. AMERYCKX, *Ontstaan en evolutie van het Zwin in België* (Natuurwetenschappelijk Tijdschrift, 34, 1953), blz. 99-110. Id., *Verklarende tekst bij de kaartbladen Westkapelle 11, E en het Zwin* (Bodemkaart van België, Centrum voor Bodemkartering, Gent, 1954).

vlakke overstroomde. Men mag ze waarschijnlijk identificeren met de « *Sincfal* », die in de 8^e-eeuwse optekening der *Lex Frisionum* als de zuidelijke grens van het land der Friezen wordt aangegeven, een naam die in de 13^e eeuw nog, o.m. door de dichter Van Maerlant, werd geacht het Zwin aan te duiden ⁽²⁾. Toen reeds en ook nu nog maakte men echter niet voldoende het onderscheid tussen de grote Zwin-golf, die zeer goed als zuidelijke grensaanduiding voor het land der Friezen kan gefungeerd hebben in de vroege middeleeuwen, en de Zwin-arm naar Damme, die ons in dit opzicht minder geschikt voorkomt. Ten gevolge van dit gebrek aan onderscheid beschouwde men de Zwin-arm naar Damme eveneens als van vroegmiddeleeuwse oorsprong.

A. De Smet, die tot nu toe als historicus de belangwekkendste zaken over het Zwin heeft geschreven en wiens studies over het Zwin gezag hebben, stelde het zó voor als zou het Zwin in de vroege middeleeuwen een brede golf zijn geweest, tussen Oostkerke en Damme diep doordringend in het binnenland tot bij Brugge. Door de verzanding en de vorming in deze golf van verschillende schorren die geleidelijk hoger werden, zouden twee belangrijke Zwin-armen van mekaar gescheiden zijn: het Oude Zwin ten N. en de Zwin-arm naar Damme ten Z. Het Oude Zwin op zijn beurt zou weer het vroegst verzand zijn, waardoor de verbinding van Brugge met de zee, die geacht werd langs deze arm tot dan toe te zijn geschied, in de 12^e eeuw verplaatst werd naar de Zwin-arm bij Damme, dat in 1180 als voorhaven van Brugge werd opgericht ⁽³⁾.

Deze voorstelling werd door de Gentse bodemkundigen, vnl. door Dr. Ing. Ameryckx grondig vernietigd. Het Oude Zwin blijkt een gegraven waterloop te zijn, die in ieder geval niets met de Zwin-arm bij Damme te maken heeft gehad ⁽⁴⁾. Het gebied tussen beide Zwinnen is nooit als een schorre-eiland omhooggerezen. De Zwin-arm naar Damme is niet van vroegmiddeleeuwse oorsprong. Ze ontstond slechts tengevolge van de Duinkerken-III-B-trangressie, welke in de 12^e eeuw plaats greep ⁽⁵⁾.

(2) M.K.E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, I (Assen, 1955), blz. 15-16; A. DE SMET, *Het waterwegennet ten noordoosten van Brugge in de XIIIe eeuw* (Belg. Tijdschr. Phil. en Gesch., XIII, 1934), blz. 90-92.

(3) A. DE SMET, *art. cit.*, blz. 111-114.

(4) J. AMERYCKX, *Het Oude Zwin* (Biekorf, 55, nr. 4, Brugge, 1954), blz. 81-87.

(5) Zie de artikels geciteerd in n. 1.

In een meer algemene studie hebben we ons onlangs als historicus bij deze voorstelling aangesloten ⁽⁶⁾. We hebben ze zelfs met nieuwe, o.i. belangrijke historische gegevens geadstrueerd en in het algemene ontwikkelingsbeeld van de middeleeuwse kustvlakte ingeschakeld. Deze bewijsvoering zullen we hier dan ook niet opnieuw ontwikkelen. Voor het opzet van deze bijdrage kunnen we ons met een korte samenvatting tevreden stellen.

ONTSTAAN VAN HET EIGENLIJKE ZWIN EN EERSTE FAZE DER INPOLDERINGEN (TOT 1228)

Tengevolge van de Duinkerken-III-B-transgressie, waarvan we het begin ca. 1134 stelden, breidde de Zwin-golf bij Kadzand zich in Z.-richting diep naar het binnenland uit en vormde er een uitgestrekte overstromingsvlakte, die in het Z. zelfs de grens van de hogere pleistocene zandgronden bereikte. Deze diepe doorbraak was het gevolg van de afwezigheid van enige dijkbescherming tussen Hoeke en Sluis. Ten N. van Hoeke beschermde een uit Heist komende dijk het gebied van Westkapelle voor de overstroming. Ten Z. van Hoeke was deze dijk niet voortgezet omdat het gebied van Lapscheure-Moerkerke, in tegenstelling met het gebied van Oostkerke-Westkapelle, sinds de 8^e eeuw (Duinkerken-II-transgressie) nooit meer was overstroomd.

In het westen van deze overstromingsvlakte werd een diepe geul uitgeschuurd: de Zwin-arm naar Damme. Er zijn bewijzen dat, zodra de transgressie in kracht was afgenomen, d.i. omstreeks 1170, langs de N.-oever van die Zwin-arm een dijk werd aangelegd. Het blijkt dat de graaf van Vlaanderen, Filips van de Elzas, hierbij is opgetreden. In 1180 was men met de aanleg van deze dijk in Z.W.-richting ongetwijfeld tot Damme geraakt. In dat jaar 1180 immers werd de stad Damme officieel door graaf Filips van de Elzas gesticht. Deze stad, zoals de naam « dam » = « dwarsdijk » het zegt, dankt haar ontstaan aan de aanleg van een dwarsdijk loodrecht op de zoëven genoemde dijk langs de N.-oever van de Zwin-geul. Deze dwarsdijk werd gelegd op de plaats waar de diepe Zwin-geul in een ondiepe strandvlakte overging. Niet lang nadien werd deze dijk in oostelijke

(6) A. VERHULST, Historische geografie van de Vlaamse kustvlakte tot 1200 (Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden, XIV, 1959), blz. 27.

richting, doorheen het meest zuidelijke en tevens ondiepe deel van de overstromingsvlakte van het Zwin, verlengd. Aldus kwam het zuidelijk deel van de gemeente Moerkerke droog te liggen. De aanleg van deze dijk, Branddijk en verder oostwaarts Damweg genoemd, mag o.i. echter niet voor een eigenlijke inpoldering van het ten Z. daarvan gelegen deel van Moerkerke gehouden worden. Waarschijnlijk was het eenvoudig de bescherming van een gebied dat op natuurlijke wijze was droog gekomen (7).

De eigenlijke inpoldering van de overstromingsvlakte van het Zwin begon ten N. van deze lijn. Met deze inpolderingen en bedijkingen willen we ons thans meer in het bijzonder bezighouden. Verschillende auteurs hebben er aandacht aan besteed: o.m. Prof. Strubbe, Dr. Gottschalk, Dr. Ameryckx (8). Ieder van deze auteurs heeft vergissingen begaan, in die mate, dat een preciese chronologie, gepaard aan een nauwkeurige localisatie van deze inpolderingen, nog steeds ontbreekt.

De inpolderingen van de overstromingsvlakte van het Zwin ten N. van de lijn Branddijk-Damweg hebben een aanvang genomen ten vroegste enkele jaren na 1180. Dit blijkt voldoende uit hetgeen hoger werd gezegd. Over de oudste dezer inpolderingen heeft men echter nog geen geschreven gegevens. Het betreft de polders gelegen tussen de Damweg in het Zuiden, en in het N. een lijn, van west naar oost gevormd door de volgende dijken: Sluisse dijk, Polderdijk, Broolozendijk, Maldegemse dijk. Hier ligt o.m. de zeer belangrijke, nog verder ter sprake komende Maldegemse polder.

Ten laatste in 1228 was geheel dit gebied ingepolderd. Men was dus op dat ogenblik « zee »-waarts gevorderd tot de lijn Sluisse dijk - Polderdijk - Broolozendijk - Maldegemse dijk. Dit blijkt uit de teksten die ons vanaf 1228 ter beschikking staan en betrekking hebben op de inpolderingen ten N. van de aangeduide lijn. Deze kunnen als een tweede fase bestempeld worden in de inpolderingsgeschiedenis van het Zwin.

(7) Voor een meer uitgebreide uiteenzetting en voor de bewijsplaatsen, zie het artikel geciteerd in voorgaande noot.

(8) E. STRUBBE, Egidius van Breedene (Brugge, 1942), blz. 71-75. GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 57-58. AMERYCKX, zie de artikels geciteerd in n. 1 en: Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure (Bie-korf, 54, 1953), blz. 248-254.

TWEEDE FAZE DER INPOLDERINGEN (1228 - ca. 1260)

1. De Markettepolder.

In 1228 verleende gravin Johanna aan de jonge Noordfranse Cisterciënserinnenabdij van Marquette de volgende bedijkingsconcessie : « *terram illam cum appendiciis suis que versus mare iacet ultra dicum qui fuit et est ultra terram quondam Andree, baillivi nostri, infra quam terram videlicet iacet terra illa que Calvekins Scura dicitur, dedimus ad dicandum* » ⁽⁹⁾. De dijk waarop hier wordt gezinspeeld, het vertrekpunt van de komende inpolderingen, is de Maldegemse dijk. Dit kan aan de hand van andere teksten die op deze inpolderingen betrekking hebben duidelijk gemaakt worden ⁽¹⁰⁾. In 1236 breidde gravin Johanna de aangehaalde bedijkingsconcessie voor Marquette uit als volgt : « *nos ipsi donationi volentes addicere, damus . . . totam terram nundam dicatam a loco qui nomine dictarum monialium dicatus est usque ad locum qui appellatur Lapeskure et quicquid dicari potest ac poterit et acquiri versus villam de Ardenbroc* » ⁽¹¹⁾. Om beide concessies te localiseren moeten we nog een derde tekst aanhalen, waarin gravin Margareta in 1265 de omvang van de tweede concessie (1236) verduidelijkt : « *interpretamur ut videatur eisdem monialibus fuisse dona-*

(9) M. VANHAECK, Cartulaire de l'abbaye de Marquette (Rijsel, 1937-39 — Recueil de la Soc. d'Etudes de la prov. de Cambrai 46-47), I, blz. 7. De in de aangehaalde passage genoemde *Andreas, baillivus noster*, is Andries van Oostkerke, ridder, baljuw van Brugge en Gent (zie STRUBBE, Egidius van Breedene, pp. 290-91 ; H. Nowé, Les baillis comtaux de Flandre (Brussel, 1929), blz. 371). Hij wordt vermeld in 1219-1226, 1235, 1247, 1251. Het woordje « *quondam* » voor zijn naam betekent niet dat hij in 1228 reeds overleden was. Het wil beduiden dat de bedoelde grond in 1228 niet meer aan Andries van Oostkerke toebehoorde. Hij was inderdaad een lid van de eertijds zeer machtige familie der heren van Oostkerke. In de 12e eeuw schijnen zij eigenaars te zijn van een uitgestrekt gebied tussen Damme en Moerkerke, waarvan zij op het einde van de 12e en in het begin van de 13e eeuw, wegens financiële moeilijkheden, geleidelijk afstand hebben moeten doen (STRUBBE, *op. cit.*, pp. 58-60). Deze gegevens bevestigen reeds enigszins onze identificatie van « de dijk ten noorden van het vroegere land van Andries » met de Maldegemse dijk. *Calvekins Scura* kunnen we echter niet identificeren.

(10) GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 57 zegt de juiste ligging van deze dijk niet te kunnen bepalen.

(11) VANHAECK, Cartulaire de Marquette, I, blz. 66. Zie ook STRUBBE, *op. cit.*, blz. 75.

tum . . . quicquid dicandum fuerat tunc temporis ubicumque inter locum predictum nomine monalium dicatum, qui locus appellari consuevit polra de Marketta . . . et locum illum qui appellatur Lapsora » ⁽¹²⁾.

Aan de hand van deze drie teksten is het duidelijk dat de schorren die in 1228 ter bedijking werden uitgegeven aan Marquette, in 1236 reeds bedijkt waren en overeenstemmen, geheel of gedeeltelijk, met de *Markettepolder*. Deze polder was reeds in 1234 bedijkt, zo blijkt uit een andere oorkonde van Johanna, uit dat jaar. De gravin wilde toen aan de abdij Zoetendale 30 bunder schenken in de parochie Moerkerke. Ten oosten daarvan was gelegen: « *versus orientem terram quam concessi illis de Markette quam dicaverunt dilecti et fideles mei Egidius de Brugis, clericus meus, Henricus Rain [sic: lees Ram], Gervasius Tobbin et eorum socii* » ⁽¹³⁾. In 1234, dus kort na de concessie aan Marquette van 1228, en gezien de grote volledigheid van ons bronnenmateriaal betr. deze bedijkingen op dat ogenblik, kan met deze aanduiding niets anders bedoeld zijn dan de *Markettepolder*. Dit blijkt ook uit een ander localisatiegegeven van de tekst van 1234: « *versus meridiem duo polra domini Willelmi de Maldenghem et domini Boidini de Arsebroec* ». Hiermede wordt dus o.m. bedoeld de Maldegemse polder, gelegen ten Z. van de Maldegemse dijk ⁽¹⁴⁾. De *Markettepolder* die ten O. van de bedoelde 30 bunder lag, bevond zich dus, zo volgt hieruit, eveneens ten N. van de Maldegemse polder. Zodat de dijk waarvan in 1228 als vertrekpunt van de inpoldering werd gesproken en die derhalve de Z.-grens van de *Markettepolder* vormde, wel degelijk de Maldegemse dijk is.

Samenvattend kunnen we dus besluiten dat de eerste inpoldering die sedert 1228 ten N. van de Maldegemse dijk, op de overstromingsvlakte van het Zwin (« *versus mare* »), werd ondernomen, de *Markettepolder* is, die tussen 1228 en 1234 voor de abdij Marquette werd bedijkt door het bedijkingsvennootschap van Egidius van Bredene, Hendrik Ram en Gervaas Tobbin ⁽¹⁵⁾.

De ligging van de *Markettepolder* is uit de middeleeuwse teksten alleen reeds tamelijk nauwkeurig te bepalen. Hij ligt vlak ten N. van

(12) VANHAECK, Cartulaire de Marquette, I, blz. 211-212.

(13) VANHAECK, Cartulaire de Marquette, I, blz. 57. Over deze tekst: STRUBBE, *op. cit.*, blz. 71.

(14) Betr. deze polder, zie een oorkonde uitgegeven door STRUBBE, *op. cit.*, blz. 349.

(15) Over dit bedijkingsvennootschap: STRUBBE, *op. cit.*, blz. 72-73.

de Maldegemse dijk, een eind ten Z. van het oude Lapscheure ⁽¹⁶⁾. Tussen de Markettepolder en Lapscheure liggen anderzijds nog schorren die pas na 1236 werden bedijkt ⁽¹⁷⁾. Indien we de aldus verkregen ligging van de Markettepolder aan de hand van latere gegevens, teksten, ommelopers en oude kaarten, nader trachten in kaart te brengen, dan doen zich enkele moeilijkheden voor. In enkele latere middeleeuwse teksten is nog steeds sprake van de Markettepolder, waarvan de oppervlakte wordt aangegeven op 135 gemeten ⁽¹⁸⁾. In de oudst bewaarde ommeloper van Lapscheure echter (1495) ⁽¹⁹⁾, evenals in latere XVIIe-eeuwse ommelopers ⁽²⁰⁾, komt de naam Markettepolder niet meer voor. Alles wat op dat ogenblik nog aan deze polder herinnert is de naam van een grote tiendenomschrijving, Markettetiende

(16) Wij noemen uitdrukkelijk het *oude* Lapscheure, dat een kilometer noordwestelijk van het huidige dorp lag. Het werd door de strategische overstromingen van het einde der 16e eeuw vernietigd en in de 17e eeuw op de huidige plaats weder opgebouwd. Dit werd afdoende bewezen door J. AMERYCKX, Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure, blz. 251. Het is merkwaardig dat de inwoners van Lapscheure ons bij een verkenning van de streek nog de preciese ligging van de oude kerk van Lapscheure konden aanduiden. Deze verhuizing van Lapscheure bleef onbekend aan Dr Gottschalk, tenminste bij de redactie van dl. I van haar werk Historische geografie, waarin met deze wijziging geen rekening wordt gehouden (zie verder, n. 55).

(17) Zie verder, blz. 29.

(18) Brugge, Zusters van de Kindsheid van Maria, Cartularium van Spermalie (a° 1333 : hierover Strubbe, Egidius van Breedene, blz. 259), f° 107 v° (a° 1318) ; Parijs, Archives nationales, LL 1016, Cartularium van Saint-Quentin-en-l'Ile (a° 1386), f° 46 r° : « *de polro de Markete continente centum et triginta quinque mensuras et dimidiam cum una linea terre* » (a° 1324) ; Brugge, RA, Kerkelijk Archief nr 416, Register der tienden van St Quentin-en-l'Ile (ca 1400), f° 20 r° : « *eene tiende diemen heet den marketschen polre* ».

(19) Brugge, Rijksarchief, Acquisitions nr 4511.

(20) In de zeer nauwkeurige en gedetailleerde ommelopers van de St Jobspolder (Brugge, RA, Acquisitions 6388, niet geklasseerd) dagtekenend van 1623 (17e-18e-eeuwse copies) komt de Markettepolder niet voor. Blijkens de resultaten van ons onderzoek lag de Markettepolder in de 17e eeuw echter buiten de St Jobspolder, ten oosten van de nieuwe St Pietersdijk (hierover verder, blz. 35), die toen een nieuw polderbestuur, de Sint-Pietersdijckage, begrenste, waarin we de Markettepolder moeten zoeken. In de ommeloper van de Sint-Pietersdijckage (a° 1650 : Brugge, RA, Acquisitions 6388, nr 190) komt de Markettepolder echter evenmin voor.

geheten ⁽²¹⁾. Blijkens haar ligging ⁽²²⁾ omvat deze zeker het gebied van de vroegere Markettepolder, doch ze is veel uitgestrekter ⁽²³⁾, zodat de preciese ligging van de polder niet meer in kaart te brengen is ⁽²⁴⁾.

Tenslotte verdienen enkele inpolderingen in de onmiddellijke omgeving van de Markettepolder onze aandacht.

Ten W. van de Markettepolder lagen 30 bunder die gravin Johanna in 1234 aan de abdij Zoetendale wilde schenken, doch welke ze reeds aan Marquette had afgestaan. In ruil daarvoor schonk ze aan Zoetendale een rente. Er wordt in de tekst niet uitdrukkelijk gezegd dat het hier een bedijkingsconcessie aan Marquette betrof ⁽²⁵⁾. Het gaat niettemin zeer waarschijnlijk om pas ingepolderde of nog in te polderen grond. Ten Z. ervan lag de Maldegemse polder, zoals we hoger reeds zegden, en ten N. ervan lag het land nog onbedijkt (*« mare autem versus septentrionem »*). Het is niet zeker dat het gebied dat ten W.

(21) Een uitvoerige beschrijving van de ligging van de Markettetiende komt voor in een tiendenregister van 1648 van de abdij van Saint-Quentin-en-l'Ile, die hier de algemene tiendeheffer was: Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, f° 118 v° vlg.

(22) Brugge, RA, Fonds kaarten en plans, nr 747: kaart van de tienden van St Quentin-en-l'Ile door Jan Sappart (a° 1641). Deze kaart hoort bij het in voorg. noot vermelde register. Waarschijnlijk is ze een copie van een oudere gelijkaardige kaart, vermits ze nog de toestand weergeeft vóór de grote overstromingen van het einde van de 16e eeuw, welke ze slechts met stippellijnen en commentaar in margine aanduidt. Om deze reden was ze voor ons onderzoek zeer kostbaar.

(23) De Markettetiende omvat 493 gemeten; de Markettepolder omvatte slechts 135 gemeten (zie hoger, n. 18). Uit het register geciteerd in n. 21 blijkt overigens dat de Markettetiende uit verschillende delen, « hoeken », bestond.

(24) Ondanks deze restricties hebben wij niettemin de Markettepolder of zijn vermoedelijke plaats in kaart gebracht. In ieder geval begaat Gottschalk, Historische geografie, I, blz. 58, een evidente vergissing wanneer zij de Markettepolder met de verder blz. 36, ter sprake komende Nonnenpolder identificeert.

(25) Zie hoger, blz. 26. De tekst (VANHAECK, Cartulaire de Marquette, I, blz. 57) luidt: « contuli ... triginta boneria terre iacentis in parrochia de Mourkercke ... que terra tales habet terminos, videlicet versus orientem terram quam concessi illis de Markette quam diccaverunt dilecti et fideles mei Egidius de Brugis, clericus meus, Henricus Rain [lees: Ram], Gervasius Tobbin et eorum socii; versus occidentem terram que vocatur Manselinghe, versus meridiem duo polra domini Willelmi de Maldenghem et domini Boidini de Arsebroec, mare autem versus septentrionem; sed cum dictam terram eidem monasterio [Zoetendale] quittare non potuissem utpote quam antea contuleram ecclesie de Markette ... ».

aan deze 30 bunder grensde in 1234 reeds bedijkt was. Het wordt aangeduid als « *terram que vocatur Manselinghe* ». Waarschijnlijk is dit de « *Manslinspolre* » welke in het begin van de 14^e eeuw te Moerkerke wordt vermeld ⁽²⁶⁾. Dat er in 1234 eenvoudig van een « *terra Manselinghe* » sprake is, moet misschien verklaard worden door het feit dat deze schorregronden toen nog niet bedijkt waren. Trouwens, nog meer naar het westen ligt de Grote Nieuwe Polder, welke in 1234 zeer waarschijnlijk nog niet was bedijkt ⁽²⁷⁾. Het is verder niet mogelijk de 30 bunder van Marquette waarvan sprake op een moderne kaart precies te localiseren. Hun algemene ligging laat echter geen twijfel en evenmin het feit dat ze in de latere omschrijving van de « Markettetiende » zullen begrepen geweest zijn.

2. Spermaliepolder en polders van J. van Leffinge.

Uit de reeds aangehaalde uitbreiding van de bedijkingsconcessie aan Marquette door Gravin Johanna in 1236 is gebleken dat de schorren tussen de pas gevormde Markettepolder in het Z. en de plaats Lapscheure in het N. op dat ogenblik nog niet bedijkt waren. Tegelijk met de bedijkingsconcessie voor deze gronden wordt aan Marquette toelating gegeven alle grond in te dijken die vanuit de Markettepolder in de richting van Aardenburg, d.i. in oostelijk-noordoostelijke richting nog kon ingedijkt worden ⁽²⁸⁾.

Met deze gegevens staan we voor een belangrijke fase in de inpolderingsgeschiedenis van het Zwin, die daarom een enigszins uitgebreid commentaar vergt.

a) Er is vooreerst de moeilijkheid dat in de tekst van 1236, hierin bevestigd door andere teksten ⁽²⁹⁾, als oriëntatiepunt voor de bedijkingen van Marquette vanuit de Markettepolder in noordelijke richting en tevens als grens van deze bedijkingsconcessie, wordt aangegeven de plaats Lapscheure, d.w.z. vóór het op het einde van de 16^e en in het begin van de 17^e eeuw ten gevolge van nieuwe overstromingen werd vernietigd en op de huidige plaats opnieuw werd op-

(26) Brugge, RA, Acquisitions 1912, Renteboek van het St Jans-hospitaal, f° 69 v°.

(27) Zie verder blz. 40.

(28) Zie hoger, blz. 25 (« *nos ipsi donationi volentes addicere...* »).

(29) Zie de tekst van 1265 (« *interpretamur...* »), hoger blz. 25.

gebouwd ⁽³⁰⁾. Lapscheure, zo zal verder blijken, lag zelf in een polder en onze tekst van 1236 laat er trouwens geen twijfel over bestaan dat Lapscheure op dat ogenblik in een onbedijkt, misschien deels nog overstroomd gebied ligt. Vermits men zich echter op dit punt richt bij de organisatie der bedijkingen is het evenmin twijfelachtig dat Lapscheure, m.a.w. de kerk en enkele hoeven er omheen, op dat ogenblik boven water liggen en dat de overstroming een aantal gebouwen, o.m. de kerk, niet had vernietigd. Tot zover is alles normaal en levert het geval Lapscheure voor de verdere 13^e-eeuwse bedijkingsgeschiedenis van het Zwin geen moeilijkheden op. We zouden er dan ook verder geen aandacht aan besteden, ware het niet dat het geval Lapscheure, meer bepaald de lotgevallen van deze nederzetting vóór de 13^e eeuw, aanleiding hadden gegeven tot discussie ⁽³¹⁾. Het stemt inderdaad tot nadenken dat een plaats, op het ogenblik dat ze temidden van een overstroomd gebied, onbewoond en onbewoonbaar ligt, in de teksten vermeld wordt. Men vraagt zich immers af hoe de vroegere vermeldingen van Lapscheure, in verband met de middeleeuwse transgressies die onze kustvlakte hebben geteisterd, dan moeten geïnterpreteerd worden. Lapscheure wordt vóór de 13^e eeuw vermeld in: 1019-1030, 1110, 1114, 1127 en 1163. Men heeft getracht aan de hand van deze data de post-karolingische of Duinkerken-III-transgressies in onze kustvlakte, meer bepaald ten N.O. van Brugge, te dateren ⁽³²⁾. Zelf hebben we dit ook eens beproefd, doch reeds vlug zijn we tot het inzicht gekomen dat dit niet alleen methodisch foutief maar ook onmogelijk is. Langs andere wegen hebben wij dan de Duinkerken-III-transgressies bij benadering gedateerd ⁽³³⁾. In het licht van deze datering moeten de vermeldingen van Lapscheure dan als volgt geïnterpreteerd worden. 1019-1030 ⁽³⁴⁾: vermelding *tijdens* de Duinkerken-III-A-transgressie; deze bereikte het gebied van Lapscheure niet; het is de oudste vermelding van Lapscheure: dit tijdstip valt samen met de oudste vermeldingen van eigenlijke nederzettingen in de Vlaamse

(30) Zie hoger, n. 16.

(31) Zie J. DE LANGHE in Biekorf, 54, 1953, blz. 276-277 en het antwoord van J. AMERYCKX, Nog over Lapscheure (Biekorf, 55, 1954), blz. 50-52.

(32) Zie voorg. noot.

(33) VERHULST, Historische geografie van de Vlaamse kustvlakte tot 1200.

(34) M. GIJSSELING - A.C.F. KOCH, *Diplomata belgica ante annum millesimum centesimum scripta* (Brussel, 1950), I, blz. 248 (*Lappescura*).

kustvlakte omstreeks 1000 ⁽³⁵⁾. 1110, 1114 ⁽³⁶⁾ : aan het hiaat in de teksten sedert 1019-1030 mag o.i. wegens de schaarste der bronnen geen betekenis gehecht worden ; wel is het opmerkelijk dat na meer dan 100 jaar bestaan, Lapscheure in kerkelijk opzicht nog steeds een van Oostkerke afhankelijke kapel is ; wellicht moet dit verklaard worden door de geringe bevolkingsaangroei tot dan toe. 1127 ⁽³⁷⁾ : Lapscheure blijkt één van de belangrijke dorpen uit de omgeving van Brugge te zijn geworden ; het is op dat ogenblik waarschijnlijk volop in ontwikkeling. Deze ontwikkeling werd afgebroken door de Duinkerke-III-B-transgressie, welke kort daarop begint (ca. 1134) en duurt tot in de jaren 1160-1170 ⁽³⁸⁾. In 1163 wordt Lapscheure reeds opnieuw vermeld, in een oorkonde die ongetwijfeld echt is ⁽³⁹⁾. Gezien we uit de teksten betreffende de bedijkingen omstreeks 1236 weten dat Lapscheure in het begin van de 13^e eeuw nog steeds niet bewoond, en zelfs niet ingepolderd is, stelt de vroege vermelding van 1163 een probleem — dat echter niet onoverkomelijk is. Inderdaad : deze vermelding komt voor in een bevestiging door de bisschop van Doornik aan de abdij van Saint-Quentin-en-l'Ile van haar patronaat over de kerk van Oostkerke en haar afhankelijke kapellen, waaronder Lap-

(35) Zie onze studie geciteerd in n. 33.

(36) 1110 : oorkonde van Balderic, bisschop van Noyon-Doornik, voor Saint-Quentin-en-l'Ile, uitg. C. DUVIVIER, Actes et documents anciens intéressants la Belgique, I (Brussel, 1898), blz. 324-325 (« in Flandriis super mare, altare de Oskerke cum ecclesia et quator capellis : prima de Vulps, quae sita est in maris insula, secunda de Lapscores, tertia de Murkerka, quarta de Vuas ») ; 1114 : bevestiging, in dezelfde bewoordingen, van de voorgaande oorkonde, door paus Paschalis II, uitg. RAMACKERS, Papsturkunden in Frankreich. Picardie, nr 10.

(37) Galbert de Bruges, Histoire du meurtre de Charles le Bon, uitg. H. PIRENNE (Parijs, 1891), blz. 81. Een aantal vooraanstaanden uit de belangrijkste dorpen en steden uit de omgeving van Brugge leggen een eed af betr. de verkiezing van een nieuwe graaf.

(38) Zie onze studie geciteerd in n. 33.

(39) Uitg. DUVIVIER, Actes et documents, I, blz. 329-330. Beste teksttraditie : Parijs, Bibl. Nat., Ms. lat. 12985, f. 5 v°, Cartularium van Saint-Quentin-en-l'Ile, 17^e eeuw ; vriendelijke mededeling van Dr Gijsseling. De echtheid van deze oorkonde werd voor ons onderzocht en vastgesteld door E.P. N. HUYGHEBAERT O.S.B., die de uitgave van de oorkonden der bisschoppen van Doornik voorbereidt ; wij danken hem hiervoor van harte. De tekst luidt : *personatum quem Dodinus et sui praedecessores olim tenerunt, nihilominus etiam ipsum altare de Oskerca cum suis appendiciis videlicet Vulps, Lapscura, Murkerca, Vuas, Littersuerua ... contradidimus* ». Dodinus is een lid van de familie der heren van Oostkerke.

scheure. Deze bevestiging is een herhaling van de toewijzing van dezelfde rechten gedaan door de bisschop van Doornik in 1110 en door de paus in 1114 ⁽⁴⁰⁾. Ze werd blijkbaar ingegeven in de eerste plaats om een einde te stellen aan het onrechtmatig bezit van deze kerkelijke rechten van Saint-Quentin-en-l'Ile door de machtige heren van Oostkerke ⁽⁴¹⁾. Slechts in de tweede plaats zou zij een bewijs kunnen vormen voor het feit dat de transgressie in sterkte was afgenomen en dat derhalve de daadwerkelijke uitoefening van de kerkelijke rechten over enkele in het overstroomde gebied gelegen kapellen (Lapscheure, Moerkerke) weldra opnieuw een reëel belang zou krijgen.

b) Over de voltooiing van de bedijkingen tussen de Markettepolder in het Z., Lapscheure in het N., en oostwaarts in de richting van Aardenburg, die in 1236 aan Marquette werden toegestaan, worden we ingelicht door twee oorkonden resp. van 1246 en 1266. In 1246 bevestigt gravin Margareta deze concessie, waarbij ze tevens de verkoop goedkeurt door Marquette van een deel der bedijkte gronden, nl. 170 gemeten, aan de abdij Spermalie en aan Johan van Leffinge, grafelijk ambtenaar ⁽⁴²⁾. In 1266 verkoopt de abdis van Marquette aan Egidius van Bredene, eveneens ten behoeve van de abdij Spermalie, 34 gemeten grond, eertijds bedijkt door Johan van Leffinge, gelegen « *in polre iuxta ecclesiam de Lapscore* », en afkomstig uit de concessie van gravin Johanna van 1236 ⁽⁴³⁾. Terwijl de tweede oorkonde uitdrukkelijk de grafelijke ambtenaar Johan van Leffinge noemt

(40) Zie hoger, n. 36.

(41) Zie de tekst, hierboven n. 39. Over deze gebeurtenissen zie H. JANSSEN, De abt van St. Quintin in Vermandois, patroon der kerken in Oostkerker Ambacht (Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis inz. van Zeeuwsch-Vlaanderen, 5, Middelburg, 1860), blz. 341-342. Over de heren van Oostkerke: zie hoger, n. 9.

(42) Uitg. STRUBBE, Egidius van Breedene, blz. 314-315: « *quod donationem terrarum supra mare sifarum, partim in parrochia de Ardenburch et partim in parrochia de Laepscore, factam monasterio de Markette a karissima sorore nostra Johanna ... ratam habemus ... et venditionem partis dictarum terrarum, videlicet circiter centum septuaginta mensurarum terre cum aquis et dicco appertinentibus, factam ab abbatissa et conventu dicti monasterii de Markette, monasterio de Ierusalem prope Brugis et Iohanni de Leffinghe clerico, nostrum adhibuimus et adhibemus consensum...* ».

(43) Uitg. STRUBBE, op. cit., blz. 360-362: « *Quod nos ... vendidimus ... domino Egidio de Brugis ... ad opus monasterii de Nova Iherusalem iuxta Brugis ... vice et nomine eiusdem monasterii ementi ... triginta et quatuor ac dimidiam mensuras et triginta quinque virgatas terre, quondam per Iohannem de*

als degene onder wiens leiding de bedijkingen voor Marquette zijn uitgevoerd, mogen we de verkoop aan Johan van Leffinge van 170 gemeten, vermeld in het eerste stuk, eveneens beschouwen als een bewijs van het feit dat ook deze gronden door die grafelijke ambtenaar zijn bedijkt ⁽⁴⁴⁾. Welnu, het feit dat beide groepen gronden door dezelfde ondernemer zijn bedijkt, dat de verkoop door Marquette in beide gevallen geschiedt ten bate van de abdij Spermalie, het feit tenslotte dat de in beide oorkonden bedoelde polders afkomstig zijn uit dezelfde bedijkingsconcessie van gravin Johanna van 1236, waarheen telkens uitdrukkelijk verwezen wordt — dit alles bewijst o.i. voldoende dat bedoelde inpolderingen samen op hetzelfde ogenblik zijn uitgevoerd en geografisch ook één geheel vormen. Het tijdstip waarop deze inpolderingen zijn uitgevoerd is gemakkelijk te bepalen: 1236 (bedijkingsconcessie) — 1246 (verkoop 170 gem. aan Joh. van Leffinge). De juiste ligging van deze inpolderingen vraagt iets meer uitleg. Het betreft enerzijds een kleine polder (ca. 34 gemeten) naast de oude kerk van Lapscheure: dit is ongetwijfeld de Spermaliepolder, (« *polrus monalium de Spemage* »), in het noordelijk deel waarvan de kerk zelf van Lapscheure was gelegen. Hij wordt in latere teksten vaker genoemd — de abdij Spermalie blijkt een grote hoeve erin gebouwd te hebben — en zowel op oude als op moderne kaarten is hij duidelijk te herkennen ⁽⁴⁵⁾. Ten oosten grensde hij aan de Nonnen-

Leffinkes dicat, site in polre iuxta ecclesiam de Lapschure, que nostra erat et ad nostrum monasterium pertinebat ex dono clare memorie domine Iohanne, quondam Flandrie et Haynonie comitisse.

(44) Aldus STRUBBE, op. cit., blz. 74-75, bij wiens interpretatie we ons volledig aansluiten.

(45) Brugge, Zusters van de Kindsheid van Maria, Cartularium van Spermalie (a° 1333), f. 116 r°: « *in de prochie te Laepschure in den polre daer de kerke in staet* » (a° 1306); *ibidem*, f. 114 r° « *bezuder kerken in den naesten polre ... ende in der nonnen polre* » (a° 1284); Parijs, Archives Nationales, LL 1016, Cartularium van St Quentin-en-l'Île, f° 46 r°: « *de polro monalium de Spemage continente quinquaginta septem mensuras duas lineas et viginti quinque virgas terre* ». Brugge, RA, Fonds kaarten, nr 506 (begin 18e eeuw): hierop komt voor het « *oudt Spemallie polderken wederom bedijkt* », naast de oude kerk van Lapscheure. Vgl. op de moderne kaart de Spermaliepolder. Deze vormde het 1e begin van de 17e-eeuwse St Pietersdijkage (zie hoger n. 20): vgl. Brugge, RA, Acquisitions 6388, nr 190: « *... in dit begin heeft ghestaen de oude kercke ende de oude priestrage van Lapscheure* », en verder hierin: « *die van Spirmailen in Brugghe van westen in, een groot stick commende metter westzijde anden ouden Muelenwech ...* ». De oude Meuleweg vormde de westelijke grens van de

polder, welke zo dadelijk ter sprake komt ⁽⁴⁶⁾. De 170 gemeten poldergrond die in 1246, na hun bedijking door Johan van Leffinge, aan Spermalie werden verkocht zijn minder gemakkelijk te localiseren. In de bevestiging van hun verkoping wordt gezegd dat ze gelegen zijn « *partim in parrochia de Ardenburch et partim in parrochia de Laepschure* ». Deze grens tussen beide parochies is wegens de grote topografische veranderingen die dit gebied ten gevolge van de 16^e-17^e-eeuwse overstromingen onderging moeilijk juist te bepalen. Waarschijnlijk viel ze samen met de grens van de waterschappen Lapscheure en Bewester Ee, die iets nauwkeuriger kan gelocaliseerd worden. Ze bevond zich in ieder geval ten oosten van het latere Lapscheurse gat, dat zelf ongeveer lag op de plaats van de huidige Belgisch-Nederlandse grens ⁽⁴⁷⁾. In het noorden, ten oosten van de oude kerk van Lap-

Spermaliepolder: Brugge, RA, Fonds kaarten, nr 551 (midden 17e eeuw). Over het hof van Spermalie, ten zuiden van de oude kerk van Lapscheure, vgl. de volgende teksten: « *in Laepscheure zuidwest van der kercke, oost van der Soeter stede* » (a^o 1499), « *jusques dans la cense ruinee du cloistre de Spermaillie appelle Zoeterstede* » (a^o 1647) (K. DE FLOU, Woordenboek der Toponymie van westelijk Vlaanderen, deel 18, col. 533-534).

Ten onrechte identificeert GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 58 de Spermaliepolder met de « *polrus Egidii de Spemage* » welke verder, blz. 39, ter sprake komt. Zowel deze laatste (opp.: 411 gemeten) als de « *polrus monalium de Spemage* » (opp.: 57 gem.) komen voor in de oorkonde van 1324 voor Saint-Quentin-en-l'Île hiervoor aangehaald (Parijs, Archives Nationales, LL 1016, f. 46 r.). Uit een vergelijking van de oppervlakte alleen reeds blijkt evident dat de Spermaliepolder met de *polrus monalium de Spemage* moet geïdentificeerd worden.

(46) Zie de kaarten vermeld in voorg. noot en verder, blz. 36.

(47) Brugge, RA, Acquisitions 6388, nr 190, Ommeloper van de Sint-Pietersdijckage (2e h. 17e eeuw): « *so was bij de ghemeene gelanden alsdan ghesolveert alsoo desen polder [St Pietersdijckage] nu is ghesepareert met eene wijde creke [Lapscheurse gat] van de landen ande oostzijde van deselve creke gheleghen sijn, die oock van alle oude tijden hebben gheleghen geweest onder de wateringhe van Lapscheure* ». De bewering van GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 55, dat het waterschap Bewester Ee zich in de 16e eeuw naar het westen uitstreekte tot over de Belg.-Ned. grens is dus verkeerd, althans grotendeels. Slechts vlak ten noorden van de Maldegemse dijk kan zij de rijksgrens naar het westen hebben overschreden, zoals onmiddellijk hierna wordt aangetoond. Deze bewering is overigens in tegenspraak met een andere bewering van Dr GOTTSCHALK, Historische geografie, deel II, blz. 224, volgens dewelke de waterschapsgrens ook de Roomspolder, die volledig op tegenwoordig Nederlands gebied lag, in de richting noord-west doorsneed. Deze laatste bewering is trouwens eveneens foutief (zie hierna).

scheure, liep ze dwars door de Nonnenpolder ⁽⁴⁸⁾. In het zuiden, ten oosten van de Markettepolder, is het absoluut niet zeker dat de waterschaps- en parochiegrens doorheen de Roomspolder liep ⁽⁴⁹⁾. Blijkbaar lag ze hier meer westwaarts, volledig buiten de Roomspolder ⁽⁵⁰⁾. We zijn daarom geneigd deze 170 gemeten, mede wegens hun samenhang met de bedijking van de Spermaliepolder en rekening houdend met de localisatiegegevens van de bedijkingsconcessie van 1236, te localiseren tussen de Spermaliepolder in het noorden en de Markettepolder in het zuiden enerzijds (d.i. binnen de parochie Lapscheure), en ten oosten van de Markettepolder, langs de noordzijde van de Maldegemse dijk anderzijds (d.i. gedeeltelijk binnen de parochie Aardenburg) ⁽⁵¹⁾. Preciese polders waarmede ze zouden overeenstemmen zijn hier, wegens de grote 16^e-17^e-eeuwse veranderingen, niet meer op de kaart aan te wijzen ⁽⁵²⁾. Vergeten we trouwens niet dat deze 170 gemeten slechts een deel zijn van de polder(s) door

(48) Deze affirmatie van Dr GOTTSCHALK, *Historische geografie*, II, blz. 224 en 240, kunnen we beamen. Vgl. Brugge, RA, *Acquisitions* 4511, *Ommeloper van de watering van Lapscheure* (a° 1495), f. 33 v° (12e begin); Gent, RA, *St Baafs-abdij*, K 1106, *Legger van de tienden van St Baafs* (a° 1567: hierover GOTTSCHALK, *op. cit.*, II, blz. 237 vlg.), f. 4 v°: beschrijving van de Nonnenpolder, o.m. « *oostwaerts tot een ander dijk ghenaeamt de zyedelinghe daer de watrynghe van Lapscheure ende Bewester Eede up scheen* ».

(49) Zoals GOTTSCHALK, *op. cit.*, II, blz. 224 beweert (zie hierboven n. 47). In de beschrijving van de Roomspolder in het in voorg. noot genoemde document (Gent, RA, *St Baafs*, K 1106) is geen sprake van de waterschapsgrens, in tegenstelling met hetgeen voor de Nonnenpolder het geval was.

(50) Zeer waarschijnlijk op de plaats waar de nieuwe tegen het Lapscheurse gat opgeworpen zeedijk (Nieuwe Zeedijk, a° 1650: zie AMERYCKX, *Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure*, blz. 251, 254) en de Maldegemse dijk samenlopen, d.i. iets ten noorden van Paal 354 op de huidige Belg.-Ned.-grens. Dit wordt bewezen door de volgende tekst: Brugge, RA, *Acquisitions* 6388, nr 190, *Nieuwe ommeloper van Sint-Pietersdijkage* (2e h. 17e eeuw): « *gheresolveert gheweest dat men desen polder [St Pietersdijkage] soude souffisantelick doen bedijcken op haer selven sonder datmen eenich ghe-meens soude maecken mette dycage van den Maldeghemschen polder niet tegenstaende dat de zeedycken aen elcanderen sijn sluytende op toude gescheet van de wateringhe van Lapscheure jeghens tgescheet van de watrynghe van Bewestendereede als van den Maldeghemschen polder sooverre desen polder daer jeghens is streckende* ».

(51) NI, op de plaats aangeduid in voorg. noot, d.i. op huidig Belgisch grondgebied ongeveer de gronden tussen Paal 354 en 355 op de Belg.-Ned. grens.

(52) Hier bevindt zich thans o.m. de in de 18e eeuw bedijkte Ruspagne Polder.

Johan van Leffinge tussen 1236 en 1246 voor Marquette bedijkt. In een zeer belangrijke tekst van 1324 waarin, naar aanleiding van een geschil tussen de abdij Saint-Quentin-en-l'Île en de bisschop van Doornik over de tienden van nieuw ingepolderde gronden in gans de streek van het Zwin, nagenoeg alle polders uit dit gebied met naam en oppervlakte worden vermeld ⁽⁵³⁾, staan twee polders opgegeven die o.i. met de zoëven besproken bedijkingen van Johan van Leffinge in verband mogen gebracht worden. Het zijn : « *polro Johannis de Leffinghe maiori continente ducentas decem mensuras et dimidiam cum nonaginta quinque virgis terre* » en « *polro Johannis de Leffinghe minori continente octoginta quinque mensuras et dimidiam cum duabis lineis terre* ». Uit de eerste of uit beide zijn o.i. de besproken 170 gemeten afkomstig. Daarop wijst enerzijds de plaats van deze polders in de lijst van 1324 waarin zij voorkomen ⁽⁵⁴⁾, terwijl we anderzijds de overige polders uit de streek voldoende met name kennen om te mogen zeggen dat wij aan beide polders geen andere ligging kunnen toewijzen.

3. Roomspolder en Nonnenpolder.

Ten oosten van de hierboven besproken polders (Spermaliepolder, polders van Johan van Leffinge), ingedijkt tussen 1236 en 1246, lagen twee zeer uitgestrekte polders, de Nonnenpolder in het noorden en de Rooms- (oorspr. Rams-)polder ten zuiden ervan. Over hun oorsprong zijn we slechts onrechtstreeks ingelicht. Hun ligging daarentegen, aan de hand van verschillende laatmiddeleeuwse teksten en latere ommelopers, evenals met behulp van oude en zelfs moderne kaarten, is tamelijk nauwkeurig te bepalen, hetgeen o.m. door Dr Gottschalk, in wier studiegebied ze liggen, reeds werd gedaan, niet zonder enkele vergissingen nochtans ⁽⁵⁵⁾. Zoals we reeds zegden

(53) Parijs, Archives Nationales, LL 1016, Cartularium van Saint-Quentin-en-l'Île, f. 46 r.

(54) Nl. tussen de Grote Nieuwe Polder (zie verder, blz. 40) en de Nonnen- en Spermaliepolders. De polders in dit dokument worden min of meer volgens hun respectievelijke ligging opgesomd.

(55) GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 58 ; *ibidem*, II, blz. 238 (fig. III), 239-240. Eén van de belangrijkste vergissingen is de veel te ver westwaarts getekende grens van beide polders (*op. cit.*, II, blz. 238). Deze westgrens werd in de ommelopers vaak aangeduid door als oriëntatiepunt de kerk van Lapscheure te nemen (*ibid.*, II, blz. 240, bovenaan). Dr Gottschalk heeft echter de *huidige*

grensde de Nonnenpolder ten westen aan de Spermaliepolder ⁽⁵⁶⁾. Ten zuiden werd hij van de Roomspolder gescheiden door de Nonnen-dijk ⁽⁵⁷⁾. De Roomspolder grensde ten westen zeer waarschijnlijk aan de polder(s) van Johan van Leffinge, terwijl hij ten zuiden werd be-grensd door de Roomspolderdijk, oostelijke voortzetting van de Maldegemse dijk ⁽⁵⁸⁾. De oostgrens van beide polders werd door Dr

kerk van Lapscheure ingetekend, welke een eind verder westwaarts lag dan de oude kerk van Lapscheure, met het bestaan waarvan zij nochtans op de hoogte blijkt te zijn (*ibid.*, II, blz. 221; zie hoger, n. 16).

(56) Zie hoger, blz. 33, n. 45.

(57) GOTTSCHALK, Historische geografie, II, blz. 238-240. In het eerste deel van dit werk, blz. 58, n. 5, beweerde Dr Gottschalk ten onrechte dat de Roomspolderdijk de grens tussen beide polders vormde, verwijzend naar de moderne topografische kaart, waaruit echter duidelijk blijkt dat de Roomspolderdijk de zuidelijke grens van de Roomspolder vormde. In het tweede deel van haar werk, blz. 239, laat Dr Gottschalk dan weer na dit te zeggen: zij spreekt eenvoudig niet over de Roomspolderdijk. Daarentegen duidt zij het «*Mannepat*» aan als zuidelijke grens, hiervoor steunend op de beschrijving van een tiendenhoek van de Gentse St Baafsabdij «Roomspolder» geheten (Gent, RA, St Baafs, K 1106). Zoals het echter uiteraard vaker voorkwam met tiendenomschrijvingen, stemde het grootste deel van de Roomspoldertiende wel overeen met de polder van die naam, maar was toch uitgestrekter in zuidelijke richting. Gelijkaardige voorbeelden zijn de verhouding Markettetiende-Markettepolder (zie hoger blz. 27-28, n. 20-23), Nonnenpoldertiende-Nonnenpolder. Wat dit laatste betreft: de abdij van Saint-Quentin-en-l'Île bezat een tiend geheten «Nonnenpolder», dat slechts het meest westelijke deel van de Nonnenpolder omvatte doch zich anderzijds uitstreckte ten zuiden van het oude Lapscheure, o.m. daar waar de Spermaliepolder gelegen was. Zie Brugge, RA, Fonds kaarten, nr 747 (hierover hoger, n. 22).

De ligging van de Nonnendijk en de Roomspolderdijk hebben wij kunnen bepalen aan de hand van een zeer gedetailleerd kaartboek van 1790, met meting van de polders in Bewester en Beooster Eede (Gent, RA, St Baafs, K 2616).

Voegen wij aan deze opmerkingen tenslotte nog toe dat Dr GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 60, ten onrechte beweert dat de noordelijke en de zuidelijke Bruggewegen doorheen de Roomspolder liepen en bijgevolg slechts na zijn bedijking kunnen ontstaan zijn. Uit de kaart van Pourbus, evenals uit kaart nr B 61 (Gent, RA, St Baafs, a° 1691) blijkt voldoende dat zij niet alleen ten zuiden van de Roomspolderdijk maar zelfs ten zuiden van het «Manpad» liepen, dat door Dr Gottschalk als zuidelijke grens van de Roomspolder werd aangezien. O.i. is deze verbinding van Aardenburg met Brugge integendeel zeer oud.

(58) Zie voorg. noot. Op de kaart van Pourbus wordt de dijk die wij als Roomspolderdijk kennen aangeduid als de Maldegemse dijk, waarvan hij in feite de oostelijke voortzetting was.

Gottschalk voldoende nauwkeurig bepaald ⁽⁵⁹⁾. Sinds lang is men het erover eens dat de Roomspolder, blijkens zijn naam, werd bedijkt door een lid van de Brugse patriciërsfamilie Ram ⁽⁶⁰⁾. Indien dit Hendrik Ram is geweest, hetgeen niet volledig zeker is, dan was de Roomspolder zeer waarschijnlijk ten laatste in 1246 ingedijkt ⁽⁶¹⁾. Meteen zou dan een eigenaardige zinswending uit de bedijkingsconcessie aan Marquette van 1236 verklaard kunnen worden ⁽⁶²⁾: toen werd toelating gegeven vanaf de Markettepolder in oostelijke richting in te dijken « *quicquid dicari potest ac poterit et acquiri versus villam de Ardenbroc* ». Het zou o.i. verkeerd zijn dit te interpreteren als zou Marquette toen mogen indijken zover ze maar kon, m.a.w. tot zover haar middelen reikten. Het lijkt ons juister dit te vertalen: alle gronden in die richting welke nog ingedijkt konden worden, m.a.w. voor zover ze nog niet ingedijkt waren op dat ogenblik. Deze gerechtvaardigde interpretatie impliceert dan o.i. dat er ten westen van Aardenburg reeds inpolderingen aan de gang waren op dat ogenblik. Deze betreffen dan noodzakelijkerwijze de bedijking van de Roomspolder, ten westen grenzend aan de bedijkingen van Marquette (polder van Jan van Leffinge). De Roomspolder was dus in 1236 ofwel reeds bedijkt ofwel naderde dit werk zijn voltooiing. Hieruit volgt ook dat de bedijking van de Roomspolder zeer waarschijnlijk vanuit oostelijke of zuidelijke richting werd ondernomen, hetgeen trouwens ook om andere redenen waarschijnlijk mag geacht worden ⁽⁶³⁾.

De bedijking van de Nonnenpolder moet, gezien zijn ligging ten

(59) GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 58 (bovenaan); *ibidem*, II, blz. 239-240. Deze oostgrens was de Sluisweg.

(60) STRUBBE, Egidius van Breedene, blz. 72 en 74.

(61) Over Hendrik Ram: STRUBBE, *op. cit.*, blz. 72. Hij overleed vóór maart 1246. In de reeds vaker vermelde oorkonde van 1324 (Parijs, Archives Nationales, LL 1016, f. 42 r) wordt de Roomspolder (oorspr.: Ramspolder) echter genoemd: « *polro Philippi Raems continente quingentas et quinguaginta octo mensuras et unam lineam terre* ». Het is best mogelijk dat men in 1324 de polder noemde naar de toenmalige eigenaar, waarschijnlijk een afstammeling van de oorspronkelijke bedijker Hendrik Ram.

(62) Zie hoger, blz. 25.

(63) De Roomspolder werd langs het oosten begrensd door een kreekkrug: GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 58. Ten zuiden van de Roomspolder, in de omgeving van Heile, worden bossen vermeld, hetgeen op de aanwezigheid van zandgronden wijst: GOTTSCHALK, *op. cit.*, I, blz. 60. We beschikken niet over bodemkundige gegevens op Nederlands grondgebied. Dr Gijsseling deelde ons mede dat de naam *Heile* zelf betekent: « bosje op hoge zandgrond ».

noorden van de Roomspolder en ten oosten van de tussen 1236 en 1246 ingedijkte Spermaliepolder ⁽⁶⁴⁾, omstreeks hetzelfde tijdstip hebben plaats gehad. Zoals de naam het doet vermoeden werd hij zeer waarschijnlijk in opdracht van een nonnenklooster bedijkt. De moeilijkheid echter is dat de in aanmerking komende kloosters, Marquette en Spermalie, beide vrouwenkloosters waren. Gezien Marquette echter in de jaren 1240-1260 voortdurend gronden van de hand doet ⁽⁶⁵⁾, Spermalie daarentegen, pas sedert het begin van de jaren 40 op het nabije Spermaliedomein gevestigd ⁽⁶⁶⁾, volop haar domein aan het uitbouwen is — geloven we dat de bedijking van de Nonnenpolder in opdracht van Spermalie is geschied. Daarop wijzen bovendien niet alleen de latere bezittingen van Spermalie in deze polder ⁽⁶⁷⁾, maar ook de identificatie van de ondernemer die de Nonnenpolder heeft bedijkt. Het is niemand anders dan Egidius van Bredene, stichter en beschermer van Spermalie. Dit leiden we af uit de naam die de Nonnenpolder draagt in de reeds vermelde opsomming van Zwinpolders van 1324 : « *polrus Egidii de Spermage continente quatercentum undecim mensuras et dimidiam cum octoginta quinque virgis terre* » ⁽⁶⁸⁾.

(64) Betr. de grenzen van de Nonnenpolder, zie hoger, blz. 36-37, n. 55-57.

(65) Zie hoger, blz. 32.

(66) STRUBBE, Egidius van Bredene, blz. 114-115.

(67) Brugge, Zusters der Kindsheid van Maria, Cartularium van Spermalie, f. 104 r (« *in de nuennenpolre biden Middeltzande ende Braemsweghe* », a° 1279), f. 114 r (« *in der Nonnen polre* », a° 1283), f. 124 r° (« *in der Nonnen polre ten westhende in Middeltzant* », a° 1287) enz. Het « Middeltzant » is waarschijnlijk een zandige opduiking geweest, gelegen — zo blijkt uit de aangehaalde teksten — in het westen van de Nonnenpolder, ten oosten van de oude kerk van Lapscheure : vgl. Brugge, RA, Fonds Vrije, nr 14990, Rekening van de watering van Lapscheure (a^{ls} 1411-28), f. 57 v : « *den wech te makene van Laepschuere dorpe oostwaert omme toten middelsand* ». De Braemsweg, uit het noordwesten komende, eindigde op de dijk die de Nonnenpolder langs het noorden begrensdde, dicht bij het Middeltzand : zie verder, blz. 45, n. 86.

(68) Parijs, Archives Nationales, LL 1016, Cartularium van Saint-Quentin-en-l'Ile, f. 42 r. Ten onrechte schrijft STRUBBE, Egidius van Bredene, blz. 74 en n. 3 dat deze polder in 1264 wordt vermeld. De tekst van 1264 welke hij aanhaalt en op deze polder betreft heeft betrekking op een moergrond van Egidius van Bredene, gelegen bij de Vakeweg ten zuiden van Aardenburg (hierover : GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 74). Over de identiteit tussen Egidius van Bredene en Egidius van Spermalie : STRUBBE, *op. cit.*, Bijlage II.

Over de foutieve vereenzelviging van de « *polrus Egidii de Spermage* » met de Markettepolder, door GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 58, zie hoger, blz. 33, n. 45.

We identificeren de in dit dokument aldus genoemde polder Nonnenpolder op basis van de aangegeven oppervlakte (411 ger welke zó groot is dat, naast de twee overige duidelijk identifice polders met een zo omvangrijke oppervlakte die in het docume 1324 genoemd worden (Roomspolder : 558 gem. ; Grote pold Lamsin Tolnare : 559 gem.), alleen nog de Nonnenpolder in de van het Zwin voor identificatie met de « *polrus Egidii de Sper* in aanmerking komt.

4. De Grote Nieuwe Polder of polder van Lamsin Tollenaar

We verplaatsen ons opnieuw westwaarts om er een polder studeren die samen met de Nonnenpolder en de Roomspolder grootste polders behoort die in de 13^e eeuw op het eigenlijke werden gewonnen : de Grote Nieuwe Polder. Zijn ligging en t zing zijn gemakkelijk na te gaan omdat hij overeenstemde n tiendenomschrijving van dezelfde naam toebehorend aan de ab Saint-Quentin-en-l'Île, de algemene tiendheffer uit de streek ⁽⁶⁹⁾ zuiden werd hij begrensd door de Polderdijk en de Broolooz ten westen door de Sluisse dijk, lange tijd de belangrijkste dijk de zuidelijke oever van de Zwin-arm naar Damme ; langs de zijde werd hij begrensd door een dijk die in latere dokumenter neer deze reeds grotendeels afgegraven (« geplaneerd ») was, d draagt van Venteweg ⁽⁷⁰⁾. Aan de oostzijde grensde hij aan d den van Marquette die we reeds vroeger hebben besproken ⁽⁷¹⁾ zijn grens kan hier minder duidelijk worden aangegeven.

We horen van deze polder voor het eerst tamelijk laat, in Op 16 augustus van dat jaar verklaart de abdis van Marquett zien van alle aanspraken op gronden gelegen « *dehuers no po*

(69) Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, Tiendenregister van Saint-Quentin-en-l'Île (a° 1648), ff. 100 v-102 r°, met bijbehorende kaart : Brugge, RA, kaarten, nr 747 (hierover, hoger, blz. 28, n. 22). Blijkens genoemd waren in deze polder begrepen delen van het 15e, 18e, 20e, 23e, 26e b het 19e, 21e, 24e en 25e begin in hun geheel van de 17e-eeuwse Sint-Job. In de ommelopers van de Sint-Jobspolder vonden wij dan ook gemakke nodige topografische gegevens betr. de Grote Nieuwe Polder terug (zie

(70) Zie het register en de kaart vermeld in voorg. noot, evenals Brugge Acquisitions 6388 (zonder nr), Ommeloper van de St Jobspolder (18e met kaarten.

(71) Zie hoger, blz. 28.

sire Jehans de Leffinghe, jadis bourgeois de Bruges, dika daerrainement de par nous et le quel polre nous avons vendu a signeur Lammin le Tonniwer, borgois de Bruges » ⁽⁷²⁾. Dat dit wel degelijk slaat op de Grote Nieuwe Polder wordt bewezen door andere teksten waarin deze polder naar Lammin de Tollenaar wordt genoemd zoals : « in de prochie te S. Catelinen ten Damme in tser Lammins Toolnaers grote polre » (1308), of in de belangrijke oorkonde van 1324 : « de polro magno qui dicitur Lamsini Tolnare continente quingentas et quinquaginta novem mensuras » ⁽⁷³⁾ waarin meteen ook uit de grote oppervlakte onze identificatie duidelijk blijkt ⁽⁷⁴⁾. Ook het feit dat deze polder zover naar het westen gelegen was dat hij gedeeltelijk in de parochie van Ste Kateline buiten Damme wordt gesitueerd pleit voor onze identificatie. Al werd, zoals de oorkonde van 16 aug. 1269 het uitdrukkelijk zegt, deze polder bedijkt door de ons reeds goed bekende grafelijke ambtenaar Johan van Leffinge in opdracht van Marquette, toch behoorde niet alle grond in deze polder aan de Rijselse abdij. Dit wordt bewezen door verschillende oorkonden van gravin Margareta waarin deze over gronden gelegen in de Grote Nieuwe Polder beschikt. Ze beschikt erover op 11 september 1269 wannneer ze aan Marquette, als aanvulling bij andere schenkingen, belooft eventueel gronden te schenken gelegen in het westelijk deel van deze polder : « usque ad metas . . . de mandato nostro positas in polra magna ultimo dicato per quondam Johannem de Leffinghes, clericum, prope partem occidentalem dicte polre » ⁽⁷⁵⁾. In januari 1275 verkoopt gravin Margareta aan dezelfde Brugse patriciër Lambert le Tousniver (sic!), aan wien Marquette reeds haar gronden in deze polder had verkocht, « deus cens mesures de notre terre el novel polre entre Lapescore et Morkerke au leis devers le meir » ⁽⁷⁶⁾. Een maand later tenslotte, in hetzelfde jaar 1275, verkoopt de gravin aan de Noordfranse abdij

(72) VANHAECK, Cartulaire de Marquette, I, blz. 225-226. Ten onrechte betreft STRUBBE, Egidius van Breedene, blz. 75, n. 4, deze tekst op een andere polder bedijkt door J. van Leffinge, die we hoger, blz. 34 hebben geïdentificeerd.

(73) Brugge, Zusters van de Kindsheid van Maria, Cartularium van Spermalie, f. 111 v°; Parijs, Archives Nationales, LL 1016, Cartularium van Saint-Quentin-en-l'Île, f. 46 r.

(74) In het register van de tienden van Saint-Quentin-en-l'Île (Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, f. 100 v) wordt aan de tiendenomschrijving van de Grote Nieuwe Polder dezelfde oppervlakte, nl. 559 gemeten, toegemeten.

(75) VANHAECK, Cartulaire de Marquette, I, blz. 226-227.

(76) Rijsel, Archives dép. du Nord, B 1561, f. 36 r.

Vaucelles « *chuinquante mesures de nostre terre el nouviel polre gisant entre Laepscure et Mourkerke* » ⁽⁷⁷⁾. Dit bezit van Vaucelles, zo blijkt uit latere ommelopers, bestond uit een grote hoeve, gelegen op een hogere opduiking midden in de Grote Nieuwe Polder, welke de typerende naam « *Den Hogen Hem* » draagt ⁽⁷⁸⁾. Rondom deze opduiking werd de polder, die een zeer regelmatige bijna cirkelvormige vorm heeft, zeer waarschijnlijk aangelegd. De datum van de bedijking van deze polder is moeilijk precies te bepalen. De laatste vermelding van zijn bedijker, Johan van Leffinge, is van 1259, terwijl hij in 1269 reeds een tijdje overleden schijnt te zijn ⁽⁷⁹⁾. Anderzijds spreekt men in de oorkonden van 1269 en volgende jaren voortdurend van de *nieuwe polder*. Dit veronderstelt o.i. dat hij een zekere tijd na de meer oostwaarts gelegen bedijkingen van Marquette, welke ten laatste in 1246 werden uitgevoerd, tot stand gekomen is. We mogen dan ook veilig aanvaarden dat de Grote Nieuwe Polder tussen 1246 en 1269 werd bedijkt.

DERDE FAZE DER INPOLDERINGEN (2e h. 13e EEUW)

De Grote Nieuwe Polder is de jongste en meteen de laatste van de reeks inpolderingen op de overstromingsvlakte van het Zwin waarover ons enigszins substantiële inlichtingen ter beschikking staan. Een langwerpige strook langsheen de noordzijde van de vertreklijn Polderdijk-Broolozendijk-Maldegemse dijk-Roomspolderdijk is op dat ogenblik, ca. 1260-1270, ingepolderd. Deze strook heeft een zuidwest-noordelijke richting (as Grote Nieuwe Polder - kerk van Lapscheure), welke waarschijnlijk o.m. bepaald wordt door de richting van de Zwin-arm (as Damme-Sluis). De noordgrens van de inpolderingen op dat ogenblik, m.a.w. de zuidelijke oever van de nog zeer brede Zwin-arm, is

(77) Rijsel, Archives dép. du Nord, 28 H 82/1692.

(78) Brugge, RA, Acquisitions 6388 (zonder nr), Ommeloper van de Sint-Jobspolder (18e eeuw), f. 64: 19e begin (« *ende is 't beloop daer den Hoogen Hem in ligt* »), waarin percelen nr 1 en 2 aan Vaucelles toebehoren. *Hem* betekent « hoek buitendijs land uitspringend in het water of in land dat onderhevig is aan ebbe en vloed », volgens een vriendelijke mededeling van Dr Gijsseling.

Nog op de moderne topografische kaart ligt de Hoge Hem binnen de hoogtelijn van 4 meter.

(79) STRUBBE, Egidius van Breedene, blz. 75, n. 2. In 1269 wordt van hem gezegd: « *sire Jehans de Leffinghe, jadis bourgeois de Bruges* ».

moelijk precies in kaart te brengen, mede wegens het feit dat de dijken die hier lagen, later, toen het Zwin verder werd ingedijkt, binnendijken zijn geworden en afgegraven werden. Met zekerheid weten we alleen dat toen langs de west-noordwestzijde van de Grote Nieuwe Polder nog het Zwin stroomde ⁽⁸⁰⁾. Anderzijds moeten we, om volledig te zijn, hier nog aan toevoegen dat tussen de Grote Nieuwe Polder in het zuidwesten en Lapscheure in het noordoosten, waar er in onze reconstructie tot nu toe een hiaat is, nog een polder lag. Hier van weten we alleen dat hij de Oude Polder heette, waarschijnlijk omdat hij ouder was dan de Grote Nieuwe Polder waaraan hij ten zuidwesten grensde, dat hij ten zuidoosten grensde aan de Markettepolder, en dat hij zich een heel eind naar het noordwesten uitstrekte, misschien wel tot aan de verder te behandelen Poorterspolder ⁽⁸¹⁾. Buiten de schematische grenslijn van de inpolderingen dagtekenend uit hetgeen wij « de tweede faze » genoemd hebben, vinden we, ten laatste in 1324, nog een groot aantal polders, die tussen ca. 1270 en 1324 op de overstromingsvlakte van het Zwin en eindelijk ook op de Zwin-arm zelf gewonnen werden. Van enkele kennen we de namen, de oppervlakte en de min of meer nauwkeurige ligging. Van sommige weten we ook wie ze bedijkt hebben. Nadere gegevens over hun chronologie ontbreken echter.

(80) Vgl. de tekst van 1275 (hoger, blz. 41, n. 76): « *au leis devers le meir* ».

(81) Brugge, RA, Charters blauwe nummers, nr 4428 (a° 1363): « *binder prochyne van Laepscuere zuutwest van der kerke in den ouden polre, ... hoofdende an Marketspolre ende streckende van dane noordwaerd tote over den waterganc ende vord tote anden dijc van den nieuwen polre* »; Brugge, RA, Acquisitions, nr 4511, Ommeloper van de Watering van Lapscheure (a° 1495), 57e en 58e begin: « *den dyck vander houden poldere* »; DE FLOU, Woordenboek der toponymie, XII, col. 63: « *in Laepscuere, west van der kerke, in den ouden polre* » (a° 1340). De vermelding door DE FLOU, op. cit., XII, col. 50 van « *de polro dicto houde polre* » uit de reeds vaker genoemde oorkonde voor Saint-Quentin-en-l'Ile van 1324, berust op een foutieve lezing. In werkelijkheid staat er: « *de polro dicto houde Robe* », d.i. de Robbemoreelpolder bij St Anna ter Muiden. De Oude Polder daarentegen wordt, merkwaardig genoeg, in dit document niet genoemd.

Vgl. ook een tiende van de abdij van Saint-Quentin-en-l'Ile, genoemd « *oost et west insete du viel polder* », begrepen in de omschrijving « *de Grote Meulentiende* », waarvan de ligging (zie Brugge, RA, Fonds Kaarten, nr 747) met de vermoedelijke ligging van de Oude Polder samenvalt (Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, Register der tienden van St Quentin-en-l'Ile, a° 1648, f. 109 r. en 114 v).

Ten noorden van de Spermaliepolder en ten noorden van de Nonnenpolder, d.i. tussen Lapscheure en Sluis, worden in latere documenten vermeld: de Oostpolder en de Noordpolder. De Noordpolder werd aan de noordzijde begrensd door de grote Sluisse dijk welke gedurende de late middeleeuwen de zuidelijke oever van het eigenlijke Zwin en de meest noordelijke grens van de inpolderingen heeft gevormd. Deze dijk is een voortdurende zorg geweest voor het daarachter liggend gebied. Vaak is hij doorgebroken en jaar na jaar werd hij onafgebroken versterkt ⁽⁸²⁾. Dat hij van essentieel belang was wordt bewezen door het feit dat, toen hij op het einde van de 16^e eeuw om strategische redenen werd doorgestoken, geheel de streek van Lapscheure werd overstroomd en het Lapscheurse Gat werd gevormd, dat eeuwenlang bleef bestaan ⁽⁸³⁾. De Oostpolder en de Noordpolder kunnen, wegens hun ligging, slechts ingedijkt zijn nadat de meer westwaarts gelegen Luciepolder op het Zwin was gewonnen. Deze wordt voor het eerst vermeld in de lijst van 1324, met een oppervlakte van 127,5 gemeten. Hij had een in noordwest-zuid-oostelijke richting langgerekte vorm, vandaar zijn naam: « *longus polrus Luciatus* » ⁽⁸⁴⁾. Ten noorden grensde hij aan de Poorters-

(82) DE FLOU, Woordenboek der Toponymie, XII, col. 1002: « *binder prochie van Laepschure noord van der kercke in den Oostpolre* » (a^o 1333). Het is mogelijk dat hier de Oostpolder, vaker Galgenpolder genoemd, vlak ten oosten van Sluis bedoeld is, welke op de kaart van Pourbus voorkomt (GOTTSCHALK, Historische geografie, II, blz. 81). Zeker is dit echter niet, o.m. wegens de formulering van de aangehaalde tekst. — Brugge, RA, Fonds Vrije, nr 14.990, Rekening van de watering van Lapscheure (a^{is} 1411-1428), f. 114 v°: « *uten nordpolre* »; *ibid.*, nr. 14991, *id.* (a^{is} 1429-1445), f. 30 r: « *in den nord polre by Mannaerds* ». Betr. de ligging van het huis van Mannaerd dat hier bedoeld wordt, vgl. volgende teksten: « *in den diic van Mannaerds tote Brughaers* » (Brugge, RA, Vrije, nr 14990, f. 24 r); « *deinde recte eumdo (sic) versus Sluus in eadem dika alius limes ... deinde recte eumdo (sic) per predictam dikam de domo Henrici Mannaerd usque ...* » (Parijs, Archives Nationales, LL 1016, f. 46 r., oorkonde van 1324, vaker vermeld). Uit de aangehaalde teksten blijkt dat hier de dijk langs het Zwin ten westen van Sluis wordt bedoeld, waar het eveneens genoemde gehucht Brungheers was gelegen. Op dit gehucht lagen de sluizen in de dijk langswaar het gebied van Lapscheure en Moerkerke loosde op het Zwin: zie GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 139, 198, n. 2, 203.

(83) GOTTSCHALK, Historische geografie, II, blz. 219-220.

(84) Parijs, Archives Nationales, LL 1016, Cartularium van St. Quentin-en-l'Île, f. 46 r.: « *de polro qui dicitur longus polrus Luciatus extra polrum oppidanorum Brugensium, continente centum et viginti septem mensuras cum dimidia, unam lineam et viginti quinque virgas terre* ».

polder, die eveneens reeds in 1324 wordt genoemd (« *polrus oppidanorum Brugensium* ») ⁽⁸⁵⁾. Deze werd klaarblijkelijk na de aanleg van de Luciepolder op het Zwin gewonnen. De Luciepolder is dus beslist ouder dan 1324. We mogen zelfs zeggen dat hij vóór 1300 tot stand kwam, vermits de dijk die hem langs de oostzijde begrensd, de Braemsweg, reeds in 1300 wordt genoemd. In het zuiden grensde de Luciepolder aan de Spermaliepolder en aan de Nonnenpolder. Langs de westzijde tenslotte werd de Luciepolder begrensd door de Peperstrate ⁽⁸⁶⁾. In het zuidwesten, onmiddellijk ten noorden van de

(85) Zie voorg. noot en in het aangehaalde dokument de optekening: « *de polro oppidanorum Brugensium continente ducentas et viginti quinque mensuras terre* ». Latere vermeldingen: DE FLOU, Woordenboek der Toponymie, XII, col. 1022, sub v^o Poorterspolder.

(86) De nauwkeurige ligging en begrenzing van de Luciepolder kan bepaald worden dank zij de overeenstemming van deze polder met de tiendomschrijving van Saint-Quentin-en-l'Ile, « *Lucietiede* » genoemd. Vgl. Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, Register der tienden van St Quentin-en-l'Ile (a^o 1648), f. 104 v° en bijbehorende kaart, Brugge, RA, Fonds Kaarten, nr 747. Dank zij de aanduidingen van dit register vinden we deze polder eveneens terug in de Ommeloper van de St Jobspolder (Brugge, RA, Acquisitions 6388, zonder nr, 18e e.), 4e begin. De ligging van de Braemsweg, die in deze dokumenten als noordoostelijk-oostelijke grens van de Luciepolder wordt aangeduid, verdient onze bijzondere aandacht. Hij kan nauwkeurig gesitueerd worden dank zij een kaart van het einde der 17e eeuw (Brugge, RA, Fonds Kaarten, nr 575), waarop hij wordt aangeduid — evenals in de geschreven 17e-eeuwse dokumenten overigens — als « *den verdonckerden Braemswech* », omdat hij toen reeds was afgegraven en gedeeltelijk verdwenen in het Lapscheurse Gat. Hij eindigde in het zuiden op de noordelijke dijk van de Nonnenpolder, dicht bij het Middelzand (zie hoger, blz. 39, n. 67). Hij vormde de grens van de tienden van Saint-Quentin-en-l'Ile en van de tienden der Gentse Sint-Baafsabdij, die ten oosten ervan lagen (zie Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, a^o 1648, f. 104 v), omdat hij eveneens de grens was van de parochies Lapscheure en Hannekenswerve en het patronaat over Hannekenswerve aan St Baafs behoorde (GOTTSCALK, Historische geografie, I, blz. 28). Daarom wordt in het stuk dat de oudste vermelding van de Braemsweg bevat (a^o 1300), een grond gesitueerd in de parochie Hannekenswerve aan de Braemsweg (GOTTSCALK, Historische geografie, I, blz. 60). O.m. hierdoor werd Dr Gottschalk op een dwaalspoor geleid bij het localiseren van de Braemsweg, die zij veel oostelijker situeert, als lopende uit zuidelijke richting naar de westpoort van Sluis (Historische geografie, I, blz. 61 en II, blz. 225). Op de schets van de kaart van Pourbus welke zij bij deel II van haar werk voegt, tekent zij dan ook de Braemsweg op die plaats en doet het bijgevolg voorkomen als zou dit ook zo zijn op de kaart van Pourbus zelf. Dit is echter geenszins het geval! Op die plaats tekent Pourbus een weg die hij aanduidt als « *den Been Wegh* ». Dit konden wij uitmaken door vergrotingen van de kaart van Pourbus ons ter

Grote Nieuwe Polder, treffen we nog op de moderne kaart de O.L.-Vrouwepolder aan, genoemd naar de O.L.V.-kerk te Aardenburg voor wie hij waarschijnlijk werd bedijkt. Hij is te identificeren, o.m. ook wegens zijn oppervlakte, met de « *polrus Beate Marie maior* » die in de oorkonde van 1324 met een oppervlakte van 133 gemeten wordt genoemd ⁽⁸⁷⁾. In ditzelfde document worden echter samen hiermede nog drie andere kleinere O.L.V.-polders genoemd, die tegelijk een andere naam blijken te dragen: « *polrus secundus beate Marie qui dicitur polrus de Mikem* » (54 gem.), « *polrus tercius beate Marie qui dicitur Blijfers* » (88,5 gem.), « *polrus quartus beate Marie quem Johannes Obrech dikari fecit* » (80 gem.). Deze moeten gezocht worden ten westen van de eigenlijke O.L.V.-polder en van de Grote Nieuwe Polder, waar later een tiendomschrijving gesitueerd wordt, geheten « *de Vijf Polders, gheseid Onser Vrouwen Polre* » ⁽⁸⁸⁾. Het zijn o.i. jongere inpolderingen, vanuit de O.L.V.-polder in westelijke richting op het Zwin gewonnen. De grote O.L.V.-polder zelf dagtekent misschien van vóór 1282, indien in dat jaar, of kort daarop de polder van Namen (« *polrus domini Johannis comitis Namurcensis* ») werd ingedijkt ⁽⁸⁹⁾, die blijkens zijn ligging jonger moet zijn. Ten noordoosten van de O.L.V.-polder strekt zich, in langgestrekte vorm langsheen het Zwin tot aan de Luciepolder, de reeds vermelde Poorterspolder uit, die in 1324 wordt vermeld ⁽⁹⁰⁾. Zijn vorm toont duidelijk aan dat hij als een lange strook op het Zwin werd gewonnen. Hij begrenst langs de noordwestzijde het gehele

beschikking gesteld door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel. Dr Gottschalk heeft dit dus, blijkbaar op een kleinere foto, verkeerd gelezen! De naam Braemsweg integendeel komt niet voor op de kaart van Pourbus.

(87) Parijs, Archives Nationales, LL 1016, Cartularium van St Quentin-en-l'Ile, f. 46 r.

(88) Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, Register der tienden van Saint-Quentin-en-l'Ile (ca 1400), f. 10 v: « *in de prochien van sinte Kathelinen voorseid ende in Laepsuere eene tiende diemen heet de Vijf polres gheseid Onser Vrouwen polre* ». Vgl. Brugge, RA, Fonds Kaarten, nr 747.

(89) Parijs, Archives Nationales, LL 1016, f. 46 r. Blijkens deze oorkonde lag de polder van Namen in 1324 overstroomd: « *qui quidem polrus de novo salsatus est* ». Misschien mag dit feit in verband gebracht worden met de klacht van Damme tot graaf Robrecht van Bethune in het begin van de 14e eeuw, dat door de aanleg van deze polder de haven van Damme « *sere es gheaerghet ende gheondiept* ». Over de bedijking van de Polder van Namen en de klacht van Damme, zie GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 105, n. 5.

(90) Zie hoger, blz. 44-45, n. 84, 85. Zie Brugge, RA, Fonds Kaarten, nr 747.

gebied tussen de O.L.V.-polder en de Luciepolder, waarin o.m. de Oude Polder was gelegen ⁽⁹¹⁾.

Aldus hebben wij de voornaamste inpolderingen behandeld uit de derde fase, die wij in de bedijkingsgeschiedenis van het Zwin denken te mogen onderscheiden en welke ongeveer met de tweede helft van de 13^e eeuw samenvalt. In de oorkonde van 1324 evenals in latere dokumenten worden nog een groot aantal opvallend kleine polders vermeld, alle gelegen ten westen van de tot nu toe besproken inpolderingen, vnl. in de buurt van Damme ⁽⁹²⁾. Ze zijn te beschouwen als evenzovele veroveringen op de Zwin-arm zelf, en behoren niet meer tot de grote inpolderingen van de overstromingsvlakte die deze machtige zee-arm eens op het grondgebied van Lapscheure en Moerkerke had gevormd. De verdwijning, door progressieve indijking en verzanding, van de Zwin-arm vormt weer een brok geschiedenis op zichzelf.

BESLUIT

Het lijkt ons nuttig tot besluit de resultaten van ons onderzoek te vergelijken met hetgeen in de jongste literatuur over het Zwin, meer bepaald door Dr. Ameryckx en Dr. Gottschalk ⁽⁹³⁾, werd gezegd over het algemeen verloop van de inpolderingen in de overstromingsvlakte van het Zwin. Onze thans verkregen voorstelling wijkt immers op essentiële punten af van de hunne.

Dr. Ameryckx heeft zijn opvattingen hierover gebaseerd op de hedendaagse polderkaart. Deze vertoont echter zeer belangrijke verschillen met de middeleeuwse polderkaart, omdat deze door de 16^e-eeuwse stragische overstromingen en de herbedijkingen van de 17^e en 18^e eeuw grondig werd gewijzigd. Deze wijzigingen vergen een studie op zichzelf die wij in het kader van dit artikel niet konden ondernemen ⁽⁹⁴⁾. Nochtans hebben we er naar gestreefd ze uit te scha-

(91) Zie hoger, blz. 43, n. 81.

(92) Parijs, Archives Nationales, LL.1016, f.46 r: « *polrus domini Amelii ... iuxta villam de Dam* » (64 gemeten), « *polrus Voitini Tolnare* » (96 gemeten), « *polrus filiorum Lemsins Moens* » (5 gemeten), « *polrus Symonis de Slipen* » (8 gemeten), « *polrus domini Petri Bonnins* » (41 gemeten).

(93) AMERYCKX, Ontstaan en evolutie van het Zwin, blz. 104; *id.*, Verklarende tekst bij de kaartbladen Westkapelle 11, E en Het Zwin, blz. 12-14; GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 57.

(94) Enkele gegevens hierover bij AMERYCKX, Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure, blz. 251-254 en bij GOTTSCHALK, Historische geografie, II, blz. 219-221.

kelen en onder het modern, 17^e-18^e-eeuws polderpatroon, het middeleeuws polderpatroon terug te vinden. Het kwam er voor ons op aan, die dijken uit te schakelen welke tijdens de inpolderingen van de 17^e en 18^e eeuw werden aangelegd. Behalve op teksten en kaarten uit de 17^e eeuw die ons over deze moderne dijk aanleg inlichten ⁽⁹⁵⁾, hebben wij vooral beroep gedaan op de beroemde kaart van het Brugse Vrije door Pieter Pourbus, welke dateert van vóór de grote overstromingen van het einde der 16^e eeuw ⁽⁹⁶⁾. Op deze kaart hebben wij, tegelijk gebruik makend van een vergelijking der topografische gegevens uit onze middeleeuwse bronnen met moderne ommelopers, talrijke middeleeuwse topografische gegevens (dijken, wegen, hoeven, enz.) teruggevonden en in onze schetskaart verwerkt. Het is ons echter gebleken dat het verkeerd zou zijn te denken dat de kaart van Pourbus ons de middeleeuwse toestand ongeschonden laat zien. In de 14^e-15^e-16^e eeuw moeten meer bepaald talrijke minder belangrijke en zinloos geworden binnendijken afgegraven zijn, die een aantal middeleeuwse polders begrepsden. Anderzijds werden waarschijnlijk hier of daar nieuwe dijken of wegen tussen de 13^e en de 16^e eeuw aangelegd, o.m. in verband met dijkdoorbraken enz. welke in die periode vermeld worden ⁽⁹⁷⁾. Dit heeft voor gevolg gehad dat wij wel de voornaamste dijken in kaart konden brengen welke in de 13^e eeuw bestonden of aangelegd werden (Broolozendijk, Maldegemse dijk, Nonnendijk, Roomspolderdijk e.a.), echter niet alle dijken, zodat we de preciese begrenzings van sommige polders in het midden moesten laten.

Niettemin is onze reconstructie van het middeleeuwse polderpatroon voldoende volledig om een grondig verschil te kunnen vaststellen met het moderne polderpatroon, waarop Dr. Ameryckx zich nochtans ba-

(95) Zie o.m. de uitvoerige inleiding vooraan in de Ommeloper van de St Pietersdijckage (2e h. 17e eeuw) (Brugge, RA, Acquisitions 6388, nr 190) en het artikel van Ameryckx, geciteerd in voorg. noot, waarin echter wel enkele verkeerde interpretaties voorkomen (zie hierna, n. 101). Ook in het tiendenregister van Saint-Quentin-en-l'Ile (Brugge, RA, Kerkelijk Archief, nr 416, a° 1648) komen talrijke inlichtingen over de nieuwe bedijkingen uit de 1e helft van de 17e eeuw voor. De in aanmerking komende kaarten zijn vnl. nrs. 506, 551 en 575 uit het Fonds Kaarten van het Brugse Rijksarchief.

(96) Uitstekende foto's en vergrotingen van deze kaart (zie blz. 56-57) werden ons breedwillig ter beschikking gesteld door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Jubelpark, Brussel. Zie over deze kaart o.m.: GOTTSCHALK, Historische geografie, II, blz. 222-223.

(97) GOTTSCHALK, Historische geografie, II, blz. 103, 107, 219-221.

seerde om conclusies over het verloop der middeleeuwse inpolderingen te formuleren.

Dr. Ameryckx gaat uit van de vaststelling dat de Sint-Jobspolder te Lapscheure, analoog met de Vardenaars- en de Greveningepolder te Knokke en te Westkapelle, een zeer uitgestrekte, homogene polder vormt op het moderne kaartblad, langs beide zijden waarvan een groot aantal kleinere, strooksgewijze ingedijkte polders liggen. Hij beschouwt de Sint-Jobspolder dan ook als een 13^e-eeuwse kernpolder, d.w.z. eerste uitgangspunt van verdere zgn. « aanwasolders » ⁽⁹⁸⁾. De Sint-Jobspolder springt inderdaad op de moderne kaart als een langwerpige strook vooruit tussen de kleine, strooksgewijze ingedijkte polders (aanwasolders) gelegen ten westen ervan, welke gewonnen werden op de Zwin-arm, en de langwerpige, eveneens strooksgewijze ingedijkte polders gelegen ten oosten van de Sint-Jobspolder, welke werden gewonnen op het Lapscheurse Gat. Indien de kleine poldertjes ten westen van de St.-Jobspolder inderdaad hoofdzakelijk middeleeuwse aanwas-poldertjes op het Zwin zijn ⁽⁹⁹⁾, dan is dit geenszins het geval voor de poldertjes gewonnen op het Lapscheurse Gat. Dr. Ameryckx begaat immers de vergissing het Lapscheurse Gat te beschouwen als een middeleeuwse arm van het Zwin, die deze vorm zou gekregen hebben precies door de vooruitspringende aanleg van de St.-Jobspolder. Het omgekeerde is echter waar: het Lapscheurse Gat ontstond op het einde van de 16^e eeuw door strategische overstromingen ⁽¹⁰⁰⁾. Precies tengevolge van deze overstroming werd het polderpatroon gewijzigd en kwam in de 17^e eeuw de St.-Jobspolder tot stand o.m. door de aanleg van een nieuwe zeedijk in het noordoosten (a^o 1650), dwars doorheen de middeleeuwse Luciepolder, en van de volkomen nieuwe Sint-Pietersdijk in het zuidoosten (a^o 1611), die — parallel met de oude middeleeuwse dijken van de Markette- en de Leffingepolders — meer landinwaarts ter beveiliging tegen het Lapscheurse Gat werd opgeworpen ⁽¹⁰¹⁾. Langs de westzijde daarentegen nam de St.-Jobspolder de grenzen over van de oudere hier gelegen polders, vermits langs deze kant geen overstromingen plaats hadden. Meteen werd de Sint-Jobspolder een zeer uitgestrekte polder, con-

(98) Zie hoger, n. 93.

(99) Zie hoger, blz. 47, n. 92.

(100) GOTTSCHALK, Historische geografie, I, blz. 3 en II, blz. 219-221.

(101) Het is merkwaardig dat Dr. AMERYCKX in zijn overigens uitstekend artikel: Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure,

glomeraat van een aantal deels geschonden middeleeuwse polders ⁽¹⁰²⁾. Een dergelijke zeer grote polder is trouwens typisch voor de inpolderingen der 17e-18e eeuw ⁽¹⁰³⁾.

Het is aldus duidelijk, geloven we, dat de voorstelling van Dr. Ameryckx over de middeleeuwse inpolderingen van het Zwin ten oosten van Damme verworpen moet worden. In de overstromingsvlakte van het Zwin mogen we niet spreken van één grote kernpolder. Uit onze uiteenzetting is gebleken dat, ten noorden van de Polderdijk - Broolozendijk - Maldegemse dijk - Roomspolderdijk, een groot aantal, eerder middelmatige « kernpolders » in de eerste helft van de 13e eeuw werden aangelegd (Markettepolder, Leffingepolders, Spermaliepolder, Roomspolder, Nonnenpolder, Grote Nieuwe Polder, Oude Polder, enz.). Hun dominerende richting ligt meer west-oost, of zuidwest-noordoost, parallel met hun zuidelijke vertreklijn enerzijds, met de richting van het Zwin anderzijds. In dit patroon is geen enkele invloed te herkennen van een arm van het Zwin op de plaats van het latere Lapscheurse Gat. Wel hebben er misschien tijdelijk, tussen de aanleg vanuit zuid-zuidwestelijke richting van de Markette-, Leffinge- en Spermaliepolders enerzijds, en tussen de aanleg vanuit oost-zuidoostelijke richting van de Rooms- en Nonnenpolders anderzijds, op die plaats gedurende enkele jaren nog niet-ingedijkte schorren gelegen. Hier echter het bestaan van een, zij het ook sterk verlande Zwin-arm te veronderstellen, waartoe ook Dr. Gottschalk geneigd is ⁽¹⁰⁴⁾, daarvoor bestaat niet het minste argument.

Rijksuniversiteit Gent.

Seminarie voor Middeleeuwse Geschiedenis

Seminarie voor Menselijke Aardrijkskunde

blz. 251-254, zelf deze nieuwe dijk aanleg degelijk heeft behandeld en dat we naar dit artikel moeten verwijzen als het enige dat tot nu toe aan dit onderwerp werd gewijd. De vergissing van Dr. Ameryckx komt echter hieruit voort dat hij — begrijpelijkerwijze — onbekend bleef met het middeleeuwse polderpatroon. Bepaalde nieuwe 17e-eeuwse dijken (o.m. de Sint-Pietersdijk) beschouwt hij daarom als herleggingen of versterkingen van middeleeuwse dijken en schrijft hen een ouderdom toe die ze niet bezitten.

(102) Zie de inleiding van de 18e-eeuwse ommeloper van de Sint-Jobspolder (Brugge, RA, Acquisitions 6388, zonder nr). De naam Sint-Jobspolder is ontleend aan het in 1605 langs het Zwin in de Poorterspolder gebouwde fort Sint-Job.

(103) Over de kenmerken van de moderne inpolderingen, zie GOTTSCHALK, *Historische geografie*, I, blz. 3-4; II, blz. 166-167.

(104) GOTTSCHALK, *Historische geografie*, I, blz. 57.

Résumé français

LES ENDIGUEMENTS MEDIEVAUX DU ZWIN

(13e siècle)

L'histoire du Zwin a été entièrement renouvelée par les récentes recherches du Centre de Cartographie des Sols (I.R.S.I.A.), dirigé par le Professeur R. Tavernier de l'Université de Gand. Elles obligent les historiens à reconsidérer leurs opinions sur l'évolution de cet important bras de mer médiéval. En effet, ne faisant pas de distinction nette, quant à leur origine, entre le Zwin proprement dit, c'est-à-dire l'ancien bras de mer entre Damme et Sluis, et le Zwin, golfe séparant l'île de Kadzand de la terre ferme, dans lequel le Zwin proprement dit débouchait, les historiens ont jusqu'à présent attribué la formation du Zwin proprement dit à la seconde transgression dunkerquienne (4e-8e siècle). S'il est vrai que le golfe du Zwin a été formé à cette époque lointaine, il n'en va pas de même pour le Zwin proprement dit. Celui-ci doit sa formation à la phase B de la *troisième* transgression dunkerquienne qui eut lieu, selon nos dernières investigations, au 12e siècle, entre 1134 et 1160-70 environ.

Profitant de l'absence d'une digue au sud-est de Hoeke, le golfe du Zwin s'est étendu pendant la transgression dunkerquienne III B en direction sud-sud-ouest, jusqu'à la limite des sols sablonneux pleistocènes situés dans la partie sud du village de Moerkerke. A la limite occidentale de cette grande plaine d'inondation s'est formé en même temps un profond chenal, le futur Zwin proprement dit, bordé bientôt du côté nord-ouest, de Hoeke à Damme, d'une digue (le « Krinkeldijk ») construite peu avant 1180. En 1180 le comte de Flandre Philippe d'Alsace fonda la ville de Damme. Elle doit son nom et son origine à la construction d'une digue transversale (néerl. « dam ») sur le Krinkeldijk, à l'endroit même où le chenal n'était plus navigable.

La prolongation de cette digue transversale en direction est, sur le territoire de Moerkerke (le « Damweg »), peu après 1180, marque le début et le point de départ de l'endiguement systématique de la plaine d'inondation du Zwin entre Damme, Moerkerke, Aardenburg et Sluis.

Pendant une première phase, pour laquelle des documents his-

toriques nous manquent, mais qui s'étend vraisemblablement de la fin du 12e siècle à 1228 environ, quelques grands polders situés au nord du Damweg furent endigués, e.a. le « Maldegemse Polder ».

En 1228 la ligne formée par les digues Sluisse dijk - Polderdijk - Broolozendijk - Maldegemse dijk marquait la limite septentrionale de ces endiguements et constituait en même temps la ligne de départ d'une deuxième phase d'endiguements, sur laquelle quelques chartes nous renseignent.

Entre 1228 et 1234 une association d'entrepreneurs d'endiguements, composée e.a. de deux patriciens brugeois et d'un important fonctionnaire de la cour comtale, Gilles de Bredene, entreprit pour le compte de l'abbaye de Marquette l'assèchement des schorres au nord du Maldegemse dijk et y endigua le Markettepolder (135 mesures). Peu après fut endigué, à l'ouest du Markettepolder, le Manslinspolder. En 1236 la comtesse Jeanne de Constantinople concéda à l'abbaye de Marquette le droit d'endiguer également les schorres situés entre le Markettepolder au sud et l'ancien village de Lapscheure au nord. Un autre fonctionnaire de la cour comtale, Jean de Leffinge, fut chargé par l'abbaye de cette entreprise, qu'il termina vraisemblablement en 1246 par l'endiguement de trois polders : les deux polders dits « polders de Jean de Leffinge » au nord et à l'est du Markettepolder ; le Spermaliepolder autour de l'ancienne église de Lapscheure.

A l'est de ces polders deux très grands polders, le Roomspolder (558 mesures) et le Nonnenpolder (411 mesures), furent endigués vers la même époque, respectivement par Henri Ram, patricien brugeois et associé à Gilles de Bredene dans l'entreprise du Markettepolder quelques années auparavant, et par Gilles de Bredene lui-même. Tandis que Henri Ram opérait pour son compte personnel (d'où le nom de Rams-, plus tard Roomspolder), Gilles de Bredene endigua le Nonnenpolder pour le compte de la jeune abbaye de femmes de Spermalie, dont il était le fondateur.

Cette deuxième phase se termina entre 1246 et 1269 par l'endiguement du Grote Nieuwe Polder (« grand nouveau polder ») (559 mesures), situé à l'ouest du Markettepolder, dont Jean de Leffinge, une fois de plus, assura l'exécution. Il convient d'ajouter néanmoins que pendant cette deuxième phase un autre polder important avait été endigué, situé entre le Grote Nieuwe Polder et l'ancienne église de Lapscheure. Il s'agit de l'Oude Polder (« vieux polder »), dont seulement quelques textes tardifs (14e siècle) nous font connaître la situation.

Concernant la troisième phase d'endigüements, correspondant à la seconde moitié du 13e siècle, nos documents sont moins explicites. Tout ce que nous pouvons affirmer c'est qu'avant 1324 au plus tard furent gagnés, en partie sur le bras du Zwin lui-même, devenant de plus en plus étroit, toute une série de polders, souvent beaucoup plus petits que ceux gagnés pendant la deuxième phase d'endigüements. Il s'agit principalement, du nord-est au sud-ouest, le long du Zwin proprement dit, depuis Sluis jusqu'à Damme, des Oostpolder, Noordpolder, Luciepolder, Poorterspolder, O.L.V.-Polder, Polder van Nament et Vijf Polders. Déjà au début du 14e siècle quelques-uns de ces très petits polders, gagnés sur le bras du Zwin lui-même, furent détruits à la suite d'une plainte de la ville de Damme, qui se trouvait aux prises avec l'ensablement du Zwin. Ce fait marque très nettement la fin des endigüements.

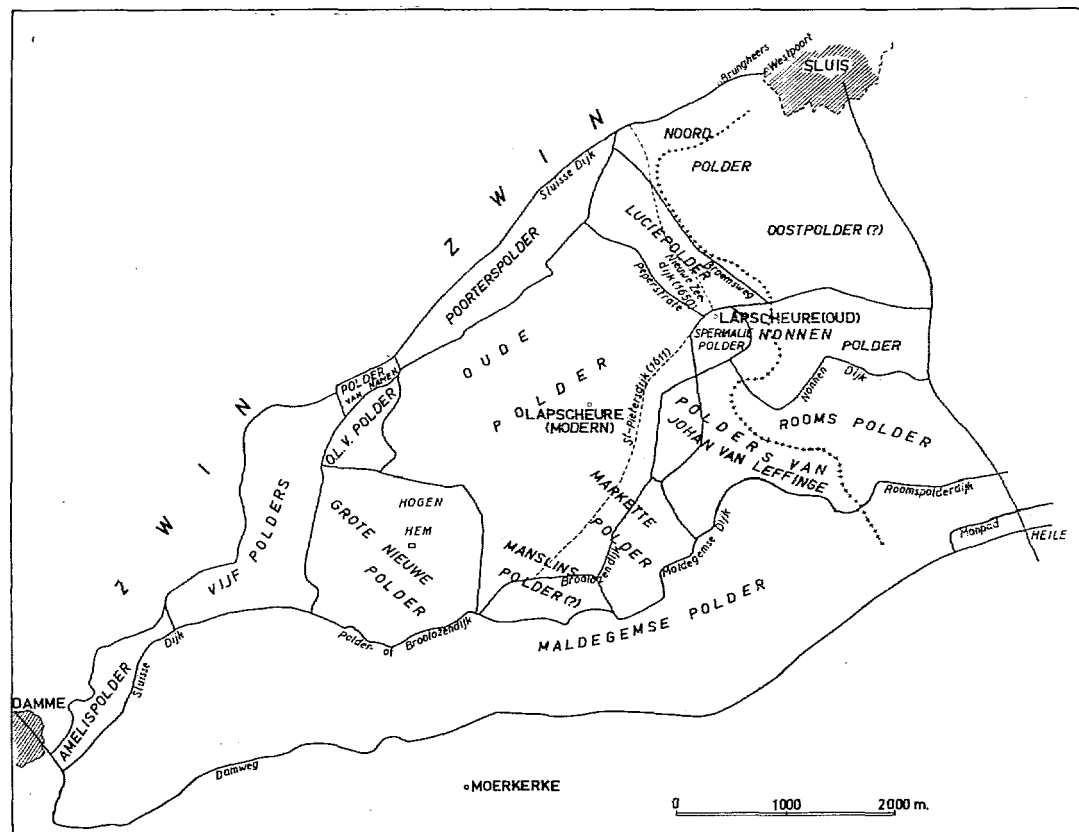
*
* * *

Le dessin médiéval des polders du Zwin proprement dit que nous venons de reconstituer, fut profondément bouleversé au cours des inondations stratégiques de la fin du 16e siècle. Celles-ci eurent pour effet principal la formation d'une large crique entre Sluis et Lapscheure : le Lapscheurse Gat, pénétrant très loin dans l'intérieur du pays le long de l'actuelle frontière belgo-néerlandaise. L'endigüement de ce véritable bras de mer fut entrepris dès le début du 17e siècle. D'autre part différents polders médiévaux situés à l'ouest du Lapscheurse Gat furent alors intégrés en des ensembles nouveaux et plus vastes, le St-Jobspolder et le St-Pietersdijkage.

Les pédologues et notamment M. Ameryckx se trompent lorsqu'ils considèrent le St-Jobspolder, qui dès le 17e siècle s'avance en pointe entre le Zwin proprement dit et le Lapscheurse Gat, comme un « polder de départ » médiéval, auquel seraient venus s'accumuler des « polders d'accroissement » le long du Zwin proprement dit et du Lapscheurse Gat. M. Ameryckx attribue en effet une origine médiévale au Lapscheurse Gat, considérant ce chenal comme un ancien bras du golfe du Zwin.

Nous croyons avoir démontré par contre qu'un grand nombre de « polders de départ », de dimensions plus réduites que le St-Jobs-

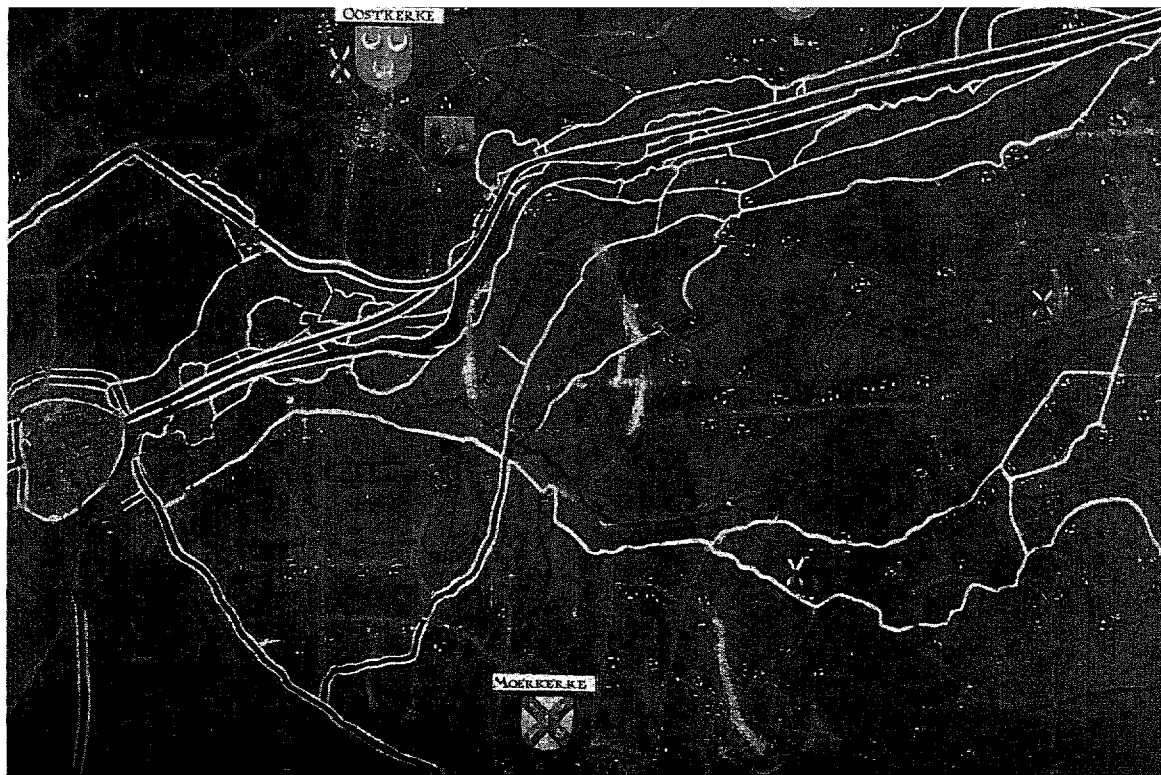
polder, ont été gagnés sur la plaine d'inondation du Zwin à la fin du 12e et dans la première moitié du 13e siècles .Ceux-ci s'avancent en bandes parallèles, de direction ouest-est, vers le nord et le nord-ouest, sans que l'on constate la moindre influence d'un bras de mer, à l'endroit du futur Lapscheurse Gat, sur leur dessin. Les seuls polders d'accroissement médiévaux ont été gagnés à la fin du 13e siècle le long du Zwin proprement dit.

Schetskaart van de belangrijkste middeleeuwse (= volle lijn) en 17e-eeuwse (= stippellijn) dijken tussen Damme, Aardenburg, Sluis en het Zwin.

Detailopname van de kaart van het Brugse Vrije door P. Pourbus (schilderij
Gruuthuse-museum, Brugge; kopie stadhuis, Brugge): het oude Lapscheure, Sluis
en Aardenburg. (Foto Kon. Inst. Kunstpatrimonium, Brussel)

Detailopname van de kaart van het Brugse Vrije door P. Pourbus (schilderij Gruuthuse-museum, Brugge; kopie: stadhuis, Brugge): de dijken tussen Damme, Moerkerke, Lapscheure en het Zwin. (Foto Kon. Inst. Kunstpatrimonium, Brussel)